

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA
SUV XO'JALIGI VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT AGRAR UNIVERSITET

REFERAT

Mavzu: HTMLни белгилаш тили тўғрисида умумий
тушунча

Tekshirdi: Rasulov S

Bajardi: Xushvaqтова Z

TOSHKENT-2014

Режа:

*1. Hyper Text Markup Language (HTML)ни белгилаш тили тўғрисида
умумий маълумот*

2. HTML нинг асосий теглари

*3. Гиперматнли ҳужжатларни, гипербоғланиш (ссылка)
ва графикларни яратиш*

4. HTML тилида номерланган ва маркерланган рўйхатлар

5. Жадваллар ҳосил қилиш

6. Фреймлар ва формалар

1. Hyper Text Markup Language (HTML)ни белгилаш тили тўғрисида умумий маълумот

Бутун дунё ўргимчаги—World Wide Web (WWW) HTML гиперматн боғланиш тили ёрдамида тузилган Web-саҳифалардан иборат HTML анча мураккаб тил (Standart Generalized Markup Language SGML)нинг ҳисобланади. Аънанавий тушунча бўйича HTML бутунлай дастурлаш тили ҳисобланмайди. HTML—хужжатни белгилаш тили. HTML—хужжатни тадқиқ қилишда матнли хужжатлар тег(tag)лар билан белгиланади. Улар махсус бурчакли ишоралар билан ўрлаган бўлади, (< ва >). Теглар матнларни форматлашда ва матнга ҳар хил номатн элементларни масалан, графиклар, қўшимча объектлар ва шу кабиларни ўрнатишда ишлатилади.

HTML тилининг асосий қоидалари қуйидагича:

1 – **қоида.** HTMLдаги истаган ҳаракат теглар билан аниқланади. Битта тег (чап) ҳаракатнинг бош қисмида, иккинчиси эса, (ўнг) охирида туради. Бунда теглар « < » ёки « > » ишоралар билан ёнма-ён туради. Ёлғиз ўзи ишлатиладиган теглар ҳам мавжуд.

2 – **қоида.** Браузер дарчасидаги бурчакли қавс ичига жойлаштирилган истаган тег ёки бошқа инструкция ташқарига чиқарилмайди ва HTML–файл учун ички буйруқ ҳисобланади,[19;56-68].

Шакл: <HTML>.....саҳифа матни...</HTML> бунда чапки тег <HTML> HTMLдаги хужжатнинг бошланишини, </HTML> тег эса охирини англатади. Агар браузер чапки тегга дуч келса, навбатдаги матн—бу HTMLдаги код эканлиги маълум бўлади. Браузер ўз дарчасида тегни эмас, балки теглар ўртасидаги матнни кўрсатади. Бу теглар билан HTMLдаги истаган хужжат бошланади ва тамом бўлади.

HTML қоидаларига кўра, ёпувчи (ўнг) тег худди очувчи (чап) тег сингари ёзилади, лекин тег номи олдида «|» (тўғри слэш) симболи қўшиб қўйилади. Қўшалок теглар орасида ягона принципиал фарқ шундаки, ёпувчи теглар параметрлардан фойдаланмайдилар.

Мос якунловчи тегларга мухтож бўлган теглар **контейнер теглар** дейилади. Очувчи ва ёпувчи теглар орасида ёзилганларнинг барчаси тег-контейнерга тегишли бўлади. Баъзида якунловчи тегни тушириб қолдирса ҳам бўлади. Масалан, <TD> жадвалининг ячейкасидаги маълумотларни ифодаловчи тег учун унга мос бўлган ёпувчи тег </TD> ни доимо тушириб қолдириш мумкин, жадвал ячейкаси учун маълумотларнинг тугалланганлиги навбатдаги <TD> тегнинг пайдо бўлиши орқали аниқланади.

Қатор теглар якунловчи тегларга мухтож бўлмайди. Мисол тариқасида қуйидагиларни келтириш мумкин: тасвирни ўрнатиш теги;
 сатрининг мажбурий равишда узатилиши; <BASEFONT> базавий шрифтнинг кўрсатмаси ва бошқалар. Кўпинча тегнинг моҳиятига қараб унинг якунланишига мухтожлиги тўғрисида фикр қилиш мумкин.

HTMLда тегларнинг нотўғри ёзилишига эътибор бериш одат тусига кирмаган. Нотўғри ёзилган тег ёки унинг параметрини браузер аниқланиши керак. Бу барча браузерлар учун умумий қоидадир. Баъзан браузерлар таъсири остига хато ёзилган теглар билан бирга, браузернинг маълум версияси англамаган теглар ҳам тушиб қолади.

HTML теглари «**хисса қўшиш**» даражаси бўйича ажралиб туради. Мураккаб HTML–хужжатларда баъзи элементларнинг хисса қўшиш даражаси 10дан ҳам ошиши мумкин. Бунда олдинги хисса қўшиш даражасида бўлган теглар мавжуд тегларга нисбатан Бош (родительский) тег дейилади. Мавжуд тег эса, тармоқланиб чиққан (дочерний) ёки шўъба тег ҳисобланади. Ўз навбатида, шўъба–тег ўз ҳиссасини қўшган бошқа тегларга нисбатан бош тег ҳисобланиши мумкин.

Теглар параметрлар ёки атрибутлар (анг. attribute) билан ёзилиши мумкин. Рухсат этилган параметрлар йиғиндиси ҳар бир тег учун индивидуал ҳисобланади. Параметрлар ёзишининг умумий қоидаси қуйида келтирилган. Теглар номидан кейин бир-бирлари билан пробеллар билан ажралиб турадиган теглар ёзилиши мумкин. Тег параметрларининг кетма-кетлиги ихтиёрий равишда бўлади. Кўп параметрлар уларнинг **моҳиятини** (значение) кўрсатишни талаб қилади, лекин баъзи параметрлар уларсиз ёзилиб **фикр билдирмаслик** (жим туриш)ни маъқул кўради. Агар параметр моҳият талаб қилса, у ҳолда параметр номидан кейин тенглик (к) ишораси орқали кўрсатилади. Параметр моҳияти қавс ичида ёки кавсиз ёзилиши мумкин. Агар параметр моҳиятида пробел иштирок этган бўлса, у ҳолда қавс, албатта ёзилади. Параметр моҳиятида (тег ва параметрлар номидан фаркли равишда) баъзида ёзув регистри муҳим бўлади. Тегнинг параметр билан ёзилишига мисол:

< TABLE BORDER ALIGN_к “left”>

Бу ерда <TABLE> теги учун иккита параметр берилган. Моҳиятсиз кўрсатилган биринчи параметр BORDER. Иккинчи параметр ALIGN left моҳиятига эга.

HTML теглари турли хил параметрга эга бўлиши мумкин, лекин барча тегларга мос тушадиган қатор параметрлар ҳам мавжуд. Масалан, HTML хужжатидаги <BODY> булимида фойдаланишга рухсат этилган барча теглар қуйидаги параметрларга эга бўлиши мумкин: CLASS, ID, LANG, LANGUAGE, STYLE ва TITLE. Параметрлар CLASS, ID, STYLEлар Internet Explorerнинг 3.0 версиясидан бошлаб ва Netscapeнинг 4.0 версиясидан бошлаб қувватланиб келади.

Бу параметрлар услуб (стиль)лардан фодаланилганда керак бўлади. Параметрлар LANG, LANGUAGE, TITLEлар фақат Internet Explorerнинг 4.0 версиясидан бошлаб қувватланиб келади. Бу параметрлар мос келган фойдаланадиган тилларни кўрсатадилар (масалан, Россия учун LANGru), скрипт ёзиш тилини (масалан, LANGUAGEкJava Script) ва бошқалар.

Замонавий HTMLда тил теглари ва унда кўрсатилган қийматлар билан бирга, бошланғич HTML-кодда **сценарий кодлари**(Java Script ёки VB Script) ҳам ёзилади. Улар тўғрисида 8-бобда батафсил гапирилади,[19;88-97].

90-йилларнинг ўрталарида интернет тармоғининг экспоненциал ўсиши оқибатида HTML тили оммавий тус олди. Бу вақтга келиб, тилни стандартизациялаш зарурати туғилди, чунки кўп компаниялар Internetга кириш учун кўплаб дастурий таъминотлар ишлаб чиқдилар, тўхтовсиз ўсиб бораётган (HTML инструкцияси бўйича) ўзларини вариантларини тавсия қилдилар. HTML тили тегларини қўллаш бўйича ягона бир қарорга келиш пайти яқинлашган эди.

World Wide Web Consortium (қисқача—W3C) деб номланган ташкилот HTML стандарти (спецификация)ни яратиш ишларини ўзига олди. Унинг вазифасига браузерлар тадқиқотчи компанияларнинг ҳар хил таклифларини ҳисобга олган ҳолда тилнинг замонавий ривожланиш имкониятлари даражасини ақс эттирувчи стандартни яратиш киради. Спецификациянинг тасдиқлаш схемаси куйидагилардан иборат: W3C консорциуми стандарт лойиҳасини тайёрлайди. Муҳокама қилингандан сўнг, унинг ишчи (draft) варианты чиқарилади, сўнгра уни маълум бир даврга яна муҳокама қилиш учун тавсия қилинади. Истаган хоҳловчи одам HTML стандартининг янги тег ва версиялари муҳокамасида иштирок этиши мумкин. Муҳокама даври тугагандан кейин, стандартнинг ишчи варианты тавсифнома ҳисобланади, яъни HTML спецификациянинг расмий тан олинган варианты бўлади. Қабул қилинган стандарт Document Type Definition (ҳужжат хилини аниқлаш) ёки DTD деб аталади.

Интернетда биринчи марта кўрсатилган (тақдим қилинган) HTMLдаги DTD—стандартнинг 1.0 версияси бўлди. Сўнгра 1995 йил ноябр ойида WWW учун анча аниқ ва ўйлаб қилинган 2.0 версия яратилди.

1996 йил сентябр ойида бир неча ойлик муҳокамадан сўнг 3.2 версия тасдиқланди (3.0 версия нашр қилинмади).

1997 йил июн ойида HTML—стандартининг 4.0 версияси эълон қилинди ва 1997 йил декабрида расмий стандартга айланди. Бугун бу қабул қилинган стандартларнинг энг охиригисидир.

Умуман, HTML ҳужжат стандарт ҳисобланиши учун яна пролог (муқаддима) ҳам керак. Ҳужжатга қандай ишлов беришига қараб у ўрнатилади. Пролог куйидаги кўринишга эга:

</DOCTYPE HTML PUBLIC “-||W3C||DTDHTML<4.0||EN”>

Пролог бу махсус кўринишга эга бўлган ёлғиз тег. Бу тег очувчи <HTML> олдида HTML–ҳужжатнинг энг олдига ўрнатилади ва HTML 4.0–спецификациясига қатъий мос келган ҳолда расмийлаштирилган ҳужжат ҳисобланади.

HTML–ҳужжатга прологни ўрнатиш–бу W3C талабидир, (Интернетдаги кўпчилик HTML ҳужжатларда пролог қўйилмайди).

HTML 4.0 спецификациясида монитор экранда тақдим этилган таърифдан ҳужжат структураси таърифни ажратиш асосий (ключевой) ғояга айланди. Тажриба кўрсатиши бўйича ҳужжатнинг бу иккала таърифни бир-биридан ажратиш платформа, муҳит ва шу кабиларни кенг миқёсда қувватлашга қилинадиган сарф–ҳаражатларни анча камайтирар экан, шу билан бирга ҳужжатларга ўзгаришлар киритишни осонлаштирар экан. Бу ғояга асосан, стил (услуг) жадвали ёрдамида ҳужжатларни тақдим қилиш усулидан кўплаб фойдаланиш мақсадга мувофиқ келади.

HTML–стандарти тўғрисидаги расмий маълумотларни W3C кансорциумининг–Web–сайтидан қуйидаги адрес бўйича олиш мумкин:

<http://www.W3.org/TR/>.

4.0 спецификацияси қуйидаги адресда тайинланган:

<http://www.W3.org/TR/REC.html> 4u-971218

2. HTML нинг асосий теглари

Олдинги бобда айтиб ўтилганидек, HTML ҳужжатлари–бу матнли файллар бўлиб, уларга белгилаш теглари деб номланган махсус кодлар киритилган. Бу теглар Web–браузерларга матн ва графикларни қандай қилиб шарҳлаш ва акс эттириш лозимлигини кўрсатиб туради. HTML-файл–бу оддий матнли файл. Шунинг учун уни истаган матн редакторида, масалан MS Word ёки оддий «Блокнот»да яратиш мумкин. Ҳужжат яратилгач, уни матн форматида сақлаш керак. Лекин, бу ишни бажаришда олдин унинг кенгайишини ўзгартириш, яъни TXT ўрнига HTML ёки HTMни қўйишни эсдан чиқармаслик керак. HTML ва HTM кенгайиши HTML-файл учун стандарт ҳисобланади. Бундан ташқари, бу кенгайишлар компьютерга файлда матнлардан ташқари HTML кодлари ҳам мавжудлигини кўрсатиб туради. HTML тили ҳарфлар размерига бефарқдир, яъни бош ва кичик ҳарфлар бир хил қабул қилинади. Лекин тегларни ёзишда кўпинча бош ҳарфлардан фойдаланилади.

Web-саҳифа кўриниши ва акс эттириладиган ахборотнинг қанақалигидан қатъий назар, HTML ва WWW спецификациясига асосан ҳар бир Web-саҳифада иштирок этиши зарур бўлган қуйидаги тўртта теглар мавжуд:

1. <HTML> браузерга ҳужжат HTML тилида ёзилганлиги тўғрисида хабар беради.

2. <HEAD> HTML–ҳужжатнинг кириш ва бош қисмини белгилайди.

3. <BODY> асосий матн ва ахборотни белгилайди.

4. <ADDRESS> бу Web-саҳифа тўғрисида кўпроқ тўла-тўқис ахборот олиш учун керак бўладиган электрон почта манзилига эга.

Бу теглар Web-браузерга HTML–ҳужжатнинг ҳар хил қисмларини аниқлаш учун жуда зарурдир, лекин улар Web-саҳифанинг ташқи кўринишига тўғридан-тўғри таъсир этмайди. Улар HTMLга киритилган навбатдаги янги маълумотлар уй саҳифаларида тўғри шарҳлаш, шу билан бирга барча Web-браузерларда бир хил кўринишга эга бўлиши учун жуда зарурдир. Масалан, сизнинг Web-серверингизда барча HTML-ҳужжатларни кўрадиган ва уларнинг рўйхатини тузадиган дастур ишга туширилган. У <HEAD> теглари ичида жойлашган матнларни кўради, холос (бу ерда ҳужжатлар номи ҳам жойлаштирилган бўлади). Шундай қилиб, агар уй саҳифаларида <HEAD> ва </HEAD> теглари бўлмаса, у ҳолда у рўйхатга киритилмайди. Анчагина номи чиққан Web-серверлар–қидирув воситаларининг кўпчилиги мана шундай ишлайди. Улар ахборотларни <HEAD> тегларидан олади.

<HTML> ва </HTML> теглари

Бу теглар браузерларга улар орасидаги матнни худди HTML матни каби шарҳлаш (изоҳлаш) зарурлиги тўғрисида хабар беради, чунки HTML-ҳужжатлари фақат матнлидир. <HTML> тег эса, файлнинг гиперматн боғланиш тилида ёзилганлигини гапириб туради.

<HEAD> ва </HEAD> теглари

Улар Web-саҳифалар номларини белгилайди. Бунинг учун <HEAD> ва </HEAD> теглар орасида Web-саҳифа номи киритилади. *. Ҳар бир HTML–ҳужжат фақатгина битта номга эга бўлади. Сўнгра унинг олди ва орқа томонларини <TITLE> ва </TITLE> теглари билан белгиланг.

У, одатда браузер дарчаси сарлавҳасида кўрсатилади. Контейнер <TITLE> тегини ҳужжат файлининг номи билан адаштирмаслик керак. Аксинча у файл номи ва манзилига бутунлай боғлиқ бўлмаган матн **сатридир**. Файл номи компьютернинг операцион тизими (ОТ) орқали қатъий равишда аниқланади. Шу билан бирга, ҳужжатлар номи (тег <TITLE> билан бирга)ни ҳужжат ичидаги кўпинча <H> теглари билан жойлашадиган сарлавҳалардан фарқлаш керак бўлади.

<BODY> ва </BODY> теглари

<BODY> ва </BODY> теглари <HEAD> каби HTML–ҳужжатнинг махсус қисмларини белгилашда ишлатилади. <BODY> теглари эгаллаб олган матн ҳужжатнинг асосий қисми ҳисобланади. Матннинг катта қисми ва бошқа ахборотлар ҳам унинг таркибига киритилади.

<ADDRESS> ва </ADDRESS> теглари

Бу теглар мазкур саҳифага нисбатан кимдадир савол ёки фикр туғилиб қолган тақдирда кимга мурожаат қилиш кераклиги тўғрисидаги ахборотларни ўз ичига олади.

<ADDRESS> теглари бу ахборотларни асосий блокдан ажратиб олиш учун ишлатилади. Уй саҳифасига бу тегларни киритиш учун қуйидаги қадамларни бажаринг:

1. <BODY> ва </BODY> теглари орасида исмингизни ва электрон почта адресини теринг.

2. Сўнгра исмингиз ва адресингизга <ADDRESS> тегини киритинг.

3. Исм(ном) ва адресдан сўнг, ёпувчи </ADDRESS> тегни киритинг.

Энди Web-саҳифа (мисол тариқасида) ни кўриб чиқамиз:

<HTML>

<HEAD>

<TITLE> Web-саҳифа мисоли </TITLE>

</HEAD>

<BODY>

<H1> бизнинг Web-саҳифамиз </H1>

<P> бу Web-саҳифа Web-дизайнер бўлиши мумкинлигини намойиш қилиш мақсадида яратилгандир. Бунинг учун Web-серверга созланиши қийин дастур талаб қилинмайди. Бунда сизнинг операцион тизимингиз муваффақият билан унинг ўрнини босаолади. <P>

</BODY>

</HTML>

Бу ерда терминология тўғрисида бироз олдиндан келишиб олишимиз керак. HTML–ҳужжатда хато бўлса, лекин барибир браузер томонидан чидаб бўларли даражада кўрсатилса, бундай ҳужжатни **яхши расмийлаштирилган** ҳужжат дейилади. Аксинча, расмийлаштиришда хатоси бўлмаган HTML–ҳужжат **стандарт** ҳужжат дейилади.

Саҳифамиз кодига яна бир бор нигоҳ ташлаймиз. Барча HTML–ҳужжат жуфт теглар–<HTML> ва </HTML> ичида жойлашганлиги маълум бўлади. Бу стандарт HTML–ҳужжатларни расмийлаштиришнинг **биринчи қондасидир. Иккинчи қонда** бўйича HTML–ҳужжат иккита бир-бирига тенг бўлмаган секцияга бўлинган бўлади.

Биринчи (кичик) секция–бу HTML-сарлавҳа. HTML-сарлавҳа жуфт теглар–<HEAD> ва </HEAD> билан ажралиб туради. У браузер дарчасида акс этмайди, лекин браузер ўз эҳтиёжлари учун фойдаланадиган хизмат ахборотларини ўз ичига олади.

Иккинчи (катта) секция—бу ҳужжат **жисми** деб аталадиган шахсий ҳужжат. Худди мана шу ҳужжат жисми браузер дарчасида акс эттирилади. Жисм жуфт теглар—<BODY> ва </BODY> билан ажралиб туради. Бу ердан стандарт HTML—ҳужжатларни расмийлаштиришнинг **иккинчи қондаси** келиб чиқади: ҳар бир ҳужжатда HTML—сарлавҳа ва тест ссилкалари бўлиши ва бу иккала секциялар тўғри расмийлаштирилган бўлишли шарт.

<BODY> тегида матн ва фан ранги тўғрисидаги ахборот мавжуд бўлиши мумкин. Бунинг учун чап тег форматини озгина ўзгартириш керак бўлади. Масалан: <BODY BGCOLOR қ «FFFFFF» TEXT қ «OOOOOO»>.

Бу ерда BGCOLOR параметри фон рангини, TEXT эса матн рангини аниқлаб беради. Бу мисолда фон учун сариқ, матн учун қора ранглар танланган,[25;78-86].

HTML тилида ранглар ўн олтилик кодининг рақамлари билан аниқланади. Ранглар системаси қуйидаги учта асосий ранглардан иборат, яъни қизил, барг ранг ва кўк ва улар RGB (Red Green Blue) деб белгиланади. Ҳар бир ранг учун ООдан FFгача бўлган ораликдаги ўнoltiлик қийматлари берилади. Улар 0-255 диапозонидаги ўнлик санок системасига мос келади. Сўнгра, бу қийматлар олдида # (решетка) симболи қўйиб ёзиладиган битта сон (рақам)га бирлаштирилади. Масалан, # 800080 сони бинафша ранг билан белгиланади. Рақамлар йиғиндисини ёдда қолдириш қийин. Шунинг учун қуйидаги илова 1—сониди ранглар номи батафсил кўрсатилган: броузерларнинг олдинги версияси фақатгина 16 та стандарт рангларни (жадвал 3.1) қабул қилишган бўлса, замонавий версиялари эса, 140 та ранглар номи қабул қилинган.

16 та ранглар номи

1— жадвал

№	Ранглар номи		16 лик қийматлар—RGB	Ўнлик қийматлар		
	Инглизча	Ўзбекча		R	G	B
1	2	3	4	5	6	7
1.	Aqua	Мовий р.	#00FFFF	0	255	255
2.	Black	Қора р.	# 000000	0	0	0
3.	Blue	Кўк р.	#0000FF	0	0	255
4.	Fuchsia	Пушти р.	#FF00FF	255	0	255
5.	Gray	Тўқ кўк р.	#808080	128	128	128
6.	Green	Тўқ барг р.	#008000	0	128	0
7.	Lime	Барг р.	#00FF00	0	255	0
8.	Maroon	Малина р.	#800000	128	0	0
9.	Navy	Тўқ кўк р.	#000080	0	0	128
10.	Olive	Алиф р.	#808000	128	128	0
11.	Purple	Сирен р.	#800080	128	0	128
12.	Red	Қизил р.	#FF0000	255	0	0
13.	Silver	Оч қул р.	#COCOCO	192	192	192
14.	Teal	Ҳаво р.	#008080	0	128	128

15.	Wife	Оқ р.	#FFFFFF	255	255	255
16.	Yellow	Сариқ р.	#FFFF00	255	255	0

 тегининг COLOR калит сўзидан фойдаланиш матнни акс эттиришда бир нечта ранглар ичидан биттасини танлаш иккинчисини яратади.

 қизил матн экранда матннинг стандарт рангини ўзгартириш учун <BODY> тегидаги TEXT қ калит сўзидан фойдаланиб <BODY TEXT қ Gray>

 тегидаги COLOR қ ва <BODY> тегидаги TEXT калит сўзларидан фойдаланишнинг яна бир усули мавжуд (бу ерда 16-лик кодининг 6-та рақами ишлатилади). Масалан,

 кўк матн

Дастур тайёрлаш жараёнида турли хил комментария ва қўшимчалар қилишга зарурият туғилишини дастурчилар (программистлар) яхши биладилар. Бу ишлар файлни навбатдаги лидернизация қилиш учун зарур. Браузерда кўринмаслиги учун улар қуйидаги теглар билан кузатилади.

< !—комментария матни—>

HTML тилининг иккинчи қоидасига асосан учбурчак қовслар ичидагилар браузер дарчасида кўринмайдилар.

Ҳужжатларни қисмларга ажратиш усулларида бири горизонтал чизиқларни ўтказишдир. Бунинг учун тег <HR> (horizontal ruler) ишлатилади. Бу тег контейнер ҳисобланмайди. Чизиқлар олдида ва охирига автоматик равишда очик сатр қўйилади. <HR> теги параметрлари 3.2 жадвалда келтирилган.

Тег <HR> параметрлари

2–Жадвал

Параметрлар	Вазифаси
ALIGN	Қирраси ва марказни текислайди. LEFT, CENTER, RIGHT қийматларга эга.
WIDTH	Браузер дарчасининг энидан фоиз ёки пикселларда чизиқ узунлигини кўяди.
SIZE	Чизиқ қалинлигини (пикселларда) кўяди.
NOSHADE	Чизиқ рельефлигини инкор қилади.
COLOR	Чизиқ рангини кўрсатади. RGR ёки стандарт номдан фойдаланилади.

Мисол:

<HTML>

<HEAD>

<TITLE> First Document </TITLE>

</HEAD>

< !—фон учун оқ ранг танлаймиз, шрифт учун эса қора ранг—>

<BODY BGCOLOR қ «FFFFFF” TEXT қ “OOOOOO”>

Бизнинг Web-саҳифамизга ташриф буюрувчиларни табриклаймиз!

< !—ярим бет кенгликдаги чизиқ ва ўнг > <HR WIDTH қ 50 %. ALIGN қ “RIGHT” >.Тўғри эмасми, Internetда саҳифа яратиш жуда қизиқарли!

< !—чорак бет кенглигидаги чизиқ ва чап >

<HR WIDTH қ 25 % ALIGN қ «LEFT» >

</BODY>

</HTML>

Энди first, html номли файлни сақлаш зарур. Уни очгандан сўнг, браузер дарчасида ўз ҳужжатингизни кўрасиз.

Бу мисолда иккала жумла (фраза) бир хил ҳарфлар размерига эга бўлади. Агар сиз фонт размерини ўзгартиришни истасангиз 6 тегдан иборат тўплам (набор) дан фойдаланинг:

<H1>—матн—</H1>—энг катта шрифт

<H2>—матн—</H2>

————

<H6>—матн—</H6>—энг кичик шрифт.

Яна бир муҳим тег <P> янги абзацингизни англатади. Унинг орқасидаги матн навбатдаги сатр бошига ўтказилади ва олдинги матндан қўшимча оралик билан ажратилади.

Янги сатрга ўтказувчи махсус тег ҳам мавжуд—бу ёлғиз тег
 (brace-разрўв). Баъзида сизда баъзи символларни Web-саҳифада акс эттиришда муаммолар пайдо бўлиши мумкин.&, //, <,>, қ каби символлар баъзи бир тегларни ёзишда ишлатилади. Бошқа символлар одатий алфавитда учрамайди. Бундан ташқари чет тилларда қўлланадиган, лекин инглиз тилида бўлмаган символлар учраб туради. Масалан, Web-саҳифада **frangais** сўзи ўрнида **седиль** деб номланган символ ишлатишга тўғри келади.

Бундай ҳолларда HTML—ҳужжатингизга махсус кодлар орқали керакли символларни киритиш мумкин. Бу кодлар амперсанд (&) символидан ва кетма-кет келадиган символ номидан ёки ўнлик ёки 16 лик қийматлардан иборат бўлади. Махсус символ «нуқта ва вергуль» белгиси билан тугалланади,[23; 153-162].

HTML спецификациясида махсус символлар ва уларнинг қийматини кўрсатувчи қатор жадваллар келтирилади. Улар 2 – иловада мавжуд. Бу ерда фақат қўлланилиши фаол бўлган ва браузерлар томонидан қувватлаб туриш таъминланган символлар кўрсатилган, (3.3.— жадвал).

Символик номлар

3 – жадвал

Резервланган символ	Символик номлар
Қавс («»)	& quot;
Амперсанд (S)	& mp;
Кичик (<)	& it;
Катта (>)	& t;
Узлуксиз пробел (матн сатрларга бўлиниб кетмайди)	& nbsp;
Хуқук (©)	& copy;
Тижорат маркаси (®)	& red;

Барча символлар ўз қолдиқларига эга бўлишлари мумкин. Масалан, узлуксиз пробел символи коди 160 бўлади. У ўнлик кодида &# 160 кўринишида ёзилади. Бир нечта мисоллар келтирамиз:

" қавсдаги матн Squot;

2 ⁢ 3

Microsoft &red;

3. Гиперматнли ҳужжатларни, гипербоғланиш (ссылка) ва графикларни яратиш

Гиперматн ҳужжат—бу бошқа ҳужжатларга ўтиш учун алоқа боғловчи (ссылка)ни ўзида сақлайдиган ҳужжат. У сичқонча тугмасини босиш орқали бир ҳужжатдан иккинчи ҳужжатга тезлик билан ўтишни таъминлайди. Бундай алоқаларни замонавий маҳсулотлар дастурлари файлларида кўплаб учратиш мумкин. Гиперматнга асос қилиб, кўп мақолаларида бошқасига ҳавола (ссылка) қилинадиган энциклопедик словарьларни ташкил этиш принципи олинган.

Web–саҳифаларга жойлаштириш мумкин бўлган кўплаб мультимедиа объектлари мавжуд. Замонавий гиперматн ҳужжатларида матннинг ўзига қўшимча қилиб кўпинча ҳар хил графика, видео ва аудиообъектлардан фойдаланилади. Алоқа (ссылка) сифатида эса, тасвир ишлатилади.

Гипералоқа (ссылка)—бу махсус HTML теги бўлиб, унда параметр сифатида зарурий ҳужжат адреси сақланади. Гипералоқа активлашганда (замонавий график браузерларда бу иш сичқончанинг чап тугмаси чиқилатиб амалга оширилади) зарурий Web–серверга HTTP–талаб (керакли ҳужжат номи билан) юборилади. Қуйида гипералоқа тегининг формати кўрсатилган:

Якорь тег URL

< Ahref = “http://www.press–service. UZ/folder

гиперматнли алоқанинг
калит сўзи

URL Бу матн ажратилади

Forder /file. html/ >Бу матн ссылканинг кўрсаткичи
ҳисобланади Ёпувчи якор теги

1.– расм Уй саҳифасидаги гипералоқа

Гипералоқа (гиперссылка)нинг икки қисмдан иборатлиги 3.1–расмдан кўриниб турибди. Унинг биринчи қисмини ссылка кўрсаткичи (anchor), браузерга инструкция берадиган иккинчи қисми эса, ссылканинг адрес қисми (URL–адрес) дейилади. Агар фойдаланувчи сичқонча курсорини ссылка кўрсаткичига олиб келса, у ҳолда у кўрсатувчи белгига айланади, (гипералоқанинг биринчи белгиси). Фойдаланувчи ссылка кўрсаткичи бўйича чиқиллатиб ссылка ҳавола қилинаётган ҳужжатни олади.

Ссылка кўрсаткичи сўз, сўзлар гуруҳи ёки тасвир бўлиши мумкин. Ссылка ташқи кўриниши унинг хилига, яратиш усулига ва браузер кўриб чиқиш дастурининг қўйилишига боғлиқ бўлади. Кўрсаткичларнинг матнли ва графикли хиллари мавжуд.

Матн кўрсаткичлари бир ёки бир неча сўзлардан иборат бўлиб, сўз остига чизиш билан ажралиб туради. Кўрсаткич рангини муаллим ва кўриб чиқиш дастурининг қўйилиши бошқариб боради. Ссылка матн кўрсаткичининг ёзилиши қуйидаги мисолда кўрсатилган:

< Ahref «sample. html»> бу матн ссылка кўрсаткичи ҳисобланади.

Ссылка сифатида график тасвирлардан ҳам фойдаланиш мумкин. График ссылкалар ҳаракат қилиш принципи бўйича матн ссылкаларидан ҳеч қандай фарқланмайди. Улар тагига чизилмайди ва ранглари ажралиб турмайди. Браузернинг ажралиб кўриниши учун, одатда тасвир атрофига рамка расми чизилади. Ссылка график кўрсаткичи учун мисол:

< Ahref «sample. html»> <imgsrc қ «picture. qit»>

Гипералоқа иккинчи қисми–бу URL–адрес. Web–саҳифанинг бу адреси кўрсаткичда сичқонча чиқиллатилганда юкланади. Адрес кўрсатиш нисбий ва абсолют бўлиши мумкин.

Агар URL–адресда файлга бериш йўли тўла кўрсатилмаса, бундай ссылка нисбий дейилади. Бу ҳолда файл ўрнашган файл аниқлаш шу каби ссылкаларга мавжуд бўлган ҳужжатнинг ўрнашган жойини инобатга олиб бажарилади. Масалан, агар [http: //www.quv.uz /page](http://www.quv.uz /page) манзл бўйича браузер саҳифани юклаган

бўлса, у ҳолда нисбий кўрсаткич `http: //www.quv.uz /page/ picture` адреси деб тушунади, яъни шу машинада жойлашган каталогча (подкаталог).

Нисбий кўрсаткичлар ишлатишда жуда қулайдир. Компьютер, каталог ва файлни тўла-тўқис аниқловчи URL-адрес абсолют кўрсаткич дейилади. Абсолют кўрсаткичлар нисбийлардан фарқли равишда бошқа компьютерлардаги файлларга ҳавола қилаолади.

Ссылкани уюштириш учун браузерга унинг ссылка кўрсаткичи ҳисобланганлиги ва сиз ҳавола этаётган ҳужжат адресини кўрсатиш зарурлиги тўғрисида хабар бериш керак бўлади. Иккала ҳаракат ҳам `<A>` теги ёрдамида бажарилади. Тег `<A>` моҳияти (маъноси) URL-адрес ҳисобланган ягона HREF параметрига эга. Кўрсаткич эга нисбий ёки абсолют бўлиши мумкин. Бу тег контейнер ҳисобланганлиги боис, ёпувчи тег `</A>`ни, албатта ўрнатиш керак бўлади.

Масалан, `< AHREFк “http: //www. Ictcouncil. qov.uz ”>` ссылка матн кўрсаткичи `</A>`.

Нисбий кўрсаткичлар билан ишлашни осонлаштириш мақсадида тег `<BASE>` киритилган. У ҳужжат бошидаги HEAD бўлимида жойлашган ва URL-адресига эгадир, (унга нисбатан ҳужжатда ҳамма адресация мавжуд). Бу кўрсатма нисбий адресациялар ишлатиладиган ҳужжатдаги истаган тегга таъсир этади. Агар тег `<BASE>` бўлмаса, у ҳолда адресация жорий ҳужжатлар адресига нисбатан курилади.

Энди-нисбий адресацияга мўлжалланган анъанавий мисол. Қуйидаги ситуация (ҳолат)ни кўриб чиқамиз:

Биз, яратмоқчи бўлган жорий файлдан илгари яратилган амалдаги first.html файлига ҳавола (ссылка) қиламиз, яъни;

```
<HTML>
```

```
<HEAD>
```

```
<TITLE> Гипералоқа </TITLE>
```

```
</HEAD>
```

```
<BODY>
```

```
<H/><CENTER><FONTCOLORк#FF000> сайтингизнинг хурматли ташриф  
буюрувчилари! </FONT> </CENTER></H1><BR>
```

```
<H4> Сизга хизмат қилаётган бизнинг компаниямиз сервисларини иложи  
борича яхшилаш тўғрисидаги сизнинг истакларингизни кўпроқ билишни  
хоҳлаймиз. Бунинг учун, марҳамат, < AHREFк “first.html” > анкетамиз  
тўлдириш </A> миннатдорчилигининг чеки бўлмайди </H4>
```

```
</BODY>
```

```
</HTML>
```

Сўнгра, файлни сақланг (second.html каби) ва браузерда очинг.

Баъзида бошқа ҳужжатга эмас, балки жорий ҳужжатнинг бошқа қисмига кўчиб ўтиш жуда керак бўлиб қолади. Масалан, катта ҳужжат яхши ўқилади, агар унда бўлишларга мос келган ссылкани мундарижа бўлса,[23; 167-178].

Ички ссылкани куриш учун, аввало тайинланган жойни аниқловчи кўрсаткични яратиш керак. Бунинг учун махсус гипербоғланиш («якорь»), жорий ҳужжатдаги қандайдир жойни кўрсатиб берувчи калька («anchors») лар ишлатилади.

<A NAME қ {“Якорь номи”}>-

Якорь одатий гипербоғланиш сингари жуфт тег <A> билан белгиланади. Атрибут NAME эса кейинчалик бошқа гипербоғланишлар ҳавола этиладиган «якорь» номини беради.

<A NAME қ”chapter_1” Боб 1

Юқорида кўрсатилган «якорь»га далил келтирмоқ учун куйидаги гипералоқани ёзамиз:

<AHREFқ «#chapter_1» > 1–Бобга ўтиш

Демак, ҳужжат адресининг HREF параметрида кўрсаткич ўрнига, худди юқоридаги каби, ички ссылка эканлигини англатиб турувчи префикс # билан бирга ссылка номи жойлаштирилди.

Энди, агар фойдаланувчи сичқончани чиқилатса, браузер жорий документда chapter–1 номли «якорь»ни қидиради. Агар тополса, у ҳолда ўзи аниқланган ҳужжатнинг ўша қисмига ўтиб олади. Маълум бўлдики, бу жуда керак бўлиши мумкин, агар ҳар бир саҳифанинг бошига мундарижа ёзилса. У ҳолда мундарижанинг ҳар бир пункти керакли «якорь»га ҳавола қилувчи гипербоғланиш эканлигини билдиради.

<HTML>

<HEAD>

<TITLE> саҳифа–мисоллар рўйхати </TITLE>

</HEAD>

<BODY>

</H> мақола </H1>

<P> мундарижа </P>

<P> </P>

<P> < AHREF қ”# chapter–1”> Боб 1 </P>

<P> < AHREF қ”# chapter–2”> Боб 2 </P>

<P> < AHREF қ”# chapter–3”> Боб 3 </P>

<HR>

<H2>< A NAME қ “chapter–1”> Боб 1 </P>

<H2>< A NAME қ “chapter–2”> Боб 2 </P>

<H2>< A NAME қ “chapter–3”> Боб 3 </P>

</BODY>

</HTML>

Юқоридаги мисолни мундарижали саҳифа яратишда шаблон сифатида қўллашингиз мумкин. Биз, ҳужжатнинг бўш сатрига жойлаштириш учун абзац <P> </P> нинг бўш тегидан фойдаландик. Худди шундай кетма-кет келаётган узилиш сатрининг (
) икки тегни қўллаш мумкин.

«Якордан» фойдаланиб, бошқа ҳужжатнинг керакли қисмига ўтиш мумкин. Бундай ҳолатда гипербоғланиш қуйидаги кўринишга эга бўлади:

< Ahref қ “ Second. html # chapter–2”> иккинчи бўлимнинг 2-бобига ўтиш

Биз, бошқа Web–саҳифаларда гипербоғланишни кўриб чикдик. Лекин, <A> тегининг href атрибутида интернетнинг бошқа сервисларига ҳавола (ссылка) қилувчи адреслар бўлиши мумкин. Шулар қаторига FTP–сервер ёки электрон почта адресини киритиш мумкин.

Маълумки, Web–саҳифа HTTP протоколи ёрдамида узатилади. Ҳар хил интернет сервисларида эса, ҳар протоколлар қўлланилади.

Электрон почтадан фойдаланишга бир мисол келтирамиз:

<HTML>

<HEAD>

<TITLE> Менинг шахсий саҳифам </TITLE>

</HEAD>

<BODY>

<H1 align қ center> Салом, дўстлар! </H1>

<HR>

Саҳифанинг асосий мазмуни.

<HR>

<ADDRESS>

Саҳифанинг охири янгиланиш вақти 01 январь 2004 й.

</ADDRESS>

< Ahref қ”mailto: narik @ list. ru>

Таклиф ва мулоҳазаларингизни юборинг

</BODY>

</HTML>

Маълум бўлдики, HTML–кодидаги URL–адрес ўрнига олдиндан mailto сўзи билан огоҳлантирилгач, электрон почта адресини кўрсатдик. Сичқонча курсорини берилган ссылка (ҳавола) кўрсаткичига келтирсак, бу адрес браузер барчасининг пастки қисмида кўринади.

Бошқа интернет захираларига ҳавола (ссылка) этиш худди шундай бажарилади.

Сиз ссылка матни рангини World Wide Webнинг бошқа жойида ҳам ўзгартиришингиз мумкин. Илгари биз, саҳифа матнининг стандарт рангини <BODY> теги ёрдами билан бажарар эдик. Масалан, саҳифангиздаги стандарт қизил матннинг ранги қуйидагича ўрнатилади:

</BODY TEXT қ RED>

Гипербоғланиш матн рангини худди шундай бошқариши мумкин, 3.4–жадвалда Web–саҳифадаги гиперматн ссылкалар рангини бошқарувчи 3 та янги калит сўзлар келтирилган.

Ссылка матни рангини бошқарувчи калит сўзлар

3.4 – жадвал

Калит сўзлар	Изоҳ
LINK	LINK калит сўзи TEXT сўзи каби ишлатилади. LINK қBLUE ўрнатилган бўлса, ташриф буюрувчилар томонидан фойдаланилмаган барча ссылкалар экранда кўк ранг билан акс этади. <BODY TEXT қ RED LINK қBLUE>
VLINK	Балки, сиз сезгандирсиз, баъзи ссылкалар матни ранги баъзан қолганларникидан озгина бўлсада фарқ қилади. Бу мазкур сылканинг сиз томонингиздан активлаштирилганлигини англатади. Ташриф буюрувчи бохабар бўлган (visited Link) ссылка рангини VLINK калит сўзи билан ўзгартириши мумкин. Шу усул билан ссылка рангини очик кул ранг қилиш мумкин. <BODY TEXT қ LIME LINK қ AQUA VLINK қSILVER>
ALINK	Сиз яна ўзгартираоладиган ранг–бу сичқонча чиқиллатилгач пайдо бўладиган ссылка матни рангидир. Актив ссылка ранги (Active Link) ALINK калит сўзи орқали берилади. Агар сизнинг саҳифангизда кимдир иштирок этган бўлса, у ҳолда ссылка матни LINK сўзи билан бериладиган ранга айланади. Агар унда сичқонча чиқилласа, у ҳолда қисқа вақт ичида ALINK сўзи билан бериладиган ранга эга бўлади. Шу усулда ишимизни давом эттириб, актив ссылка матни рангини оч сарикқа айлантирамиз: <BODY TEXT LIME LINK қAQUA VLINK қSILVER ALINK қ YELLOW>

Netscape браузерда бу рангларни Options (General preferences) командасини танлаб ва улардан ҳар бирини Colors (ранг) қўшимча варақасида жойлаштириб, қўл билан алмаштириш мумкин. Netscapeда бу ишларни бажаргач, ташриф буюрувчилар сиз томондан берилган фон ва рангни тан олмайдилар.

Web–саҳифанинг номатн элементлари

Матн рамкасига сиғмайдиган барча элементлар (график тасвирлар, овозлар, видеофильмлар ва қўшимча элементлар) Web–саҳифанинг номатн элементлари

ҳисобланади. Улар матн ҳисобланмайди, шунинг учун алоҳида файл кўринишида Web–сервер дискларида сақланади ва браузер томонидан шахсий Web–саҳифалардан алоҳида талаб қилинади.

Web–саҳифа номатн элементлари билан танишишни график тасвирлардан бошлаймиз. Графикадан фойдаланиш имкониятларини ихтиёрий публикация туриида ва шу билан бирга Web–ҳужжатлар иловаларида баҳолаш жуда қийин. Ақл билан танланган ва ҳужжатларга тўғри жойланган графикага иташқаридан қаралганда жозибали ва энг асосийси, ҳужжатнинг асосий ғояларидан бирини беради.

Расм ва графикалар WWW учун умрбод зарурдир. Бу экранда бир вақтда ҳам тасвирни, ҳам матнни кўришга имконият берадиган интернетнинг ягона воситаси ҳисобланади.

Бошқа томондан уй саҳифангизни ҳақдан ташқари катта миқдордаги тасвирлар билан безаб ташламанг. Агар сизнинг уй саҳифангиз тасвирлар ва пиктограммалар билан тўлиб кетган бўлса, матн бундай нохуш ҳолатда йўқолиб қолади ва ташриф буюрувчилар ҳам талвасага тушиб қоладилар. Бундан ташқари, саҳифа жуда узок вақт ичида юкланади ва сизнинг барча урунишингиз беҳуда кетади.

Графикадан фойдаланишда оралик (середина)га эътибор бериш зарур,[22; 135-140].

Аввало, браузерлар томонидан қувватланадиган график файллар форматларига баъзи бир тушунчаларни берамиз.

Фойдаланиш мумкин бўлган барча браузерлар GIF (Graphics Interchange Format–графика алмашиш формати) ва JPEG (Joint Picture Encoding Group ҳаракатсиз тасвирларни кодлаштириш гуруҳи) график форматлар қувватлаб турилади. Булар интернетдаги графиканинг оммалаштириш стандарт форматидир.

Форматларни кодлаштиришда тасвир сиқилади ва натижада жуда кичик размерга эга бўлади, (сифати қониқарли даражада бўлишига қарамай). Барча замонавий график дастурлар бу иккала форматни қувватлаб туради. GIF штрихли тасвирлар (штрихли расмлар, схемалар,) Web–саҳифанинг расмийлаштириш график элементлари) учун идеал ҳисобланса, JPEG эса, одатда ярим товушли (фотография, картина) графикани кодлаштиради. Шу билан бирга GIF–файл экранларда анимацион фильмлар сингари кўрсатиладиган бир нечта график тасвирларни ҳам ўз ичига олади.

Internet Explorer ҳам PNG (portable Network Graphics–ўзгарувчан тармоқ графикаси) ва BMP (Bit Map бит матрицаси) форматларни қувватлаб туради. PNG яқинда ишлаб чиқилган бўлиб, бундан мақсад, GIF ва JPEGлар ўрнини эгаллаш ва иккала форматнинг ижобий томонларини бирлаштириш. Лекин, ҳали у оммалашган эмас.

BMP–бу Windows системасида тасвирларни сақловчи стандарт форматдир. Бу формат истеъмол учун тавсия қилиниши мумкин эмас, чунки у берилган маълумотни сиқиб қўйишга қарши.

Ҳар хил график форматлар файлининг кенгайишини эсга олинг. GIF–файлнинг кенгайиши qif, JPEG–файлларники jpg, jpe ва jpeg, PNG–файлларнинг кенгайиши–png, BMP–файллар–vжр.

График тасвирлар Web–саҳифага якка теги ёрдамида қўйилади. Қуйида уни формати келтирилди:

<IMG SRC к “{тасвир файли адреси}” [WIDTHк “{эни}”]

[HEIGHTк “{Баландлик}”] [ACTк “{Альтернатив матн}”]

[BORDER к “{Чегара қалинлиги}”]

[ALIGN к “left / right /top /texttop/ middle /alsmiddle/ /baseline/ botton/ absbotton”]

[VSPACE к “{Вертикал бўйича саҳифа матнигача масофа}”]

[HSPACE к “ {Горизонтал бўйича саҳифа матнигача масофа}”]>

Кўриниб турибдики, бу тегда жуда кўп атрибутлар бор экан. Бу IMG (Image) сўзи тасвирни изоҳлайди. Атрибутлар ичида SRC (source–манба) мажбурий атрибут ҳисобланди. Бу адрес ўзига Web–сервер адресини қабул қилаоладиган (агар файл бошқа серверда бўлса) тўлиқ ва қисқартирилган (фақат файл номларидан иборат) кўринишида бўлиши мумкин.

WIDTH ва HEIGHT атрибутлари расмларни эни ва баландлигини пикселларда беришга имкон беради. Бу ҳолда браузер расм файлини олгунга қадар унинг ҳақиқий размерини ўрнатади ва натижада сизнинг саҳифангиз дизайнига салбий таъсири бўлмайди.

ALT–атрибути «альтернатив матн» деб аталадиган график образ пайдо бўлиши лозим бўлган матн сатрини беради. Бундан мақсад шуки, саҳифанинг керакли жойини тезроқ аниқлаш учун, фойдаланувчи браузердаги график тасвир кўрсатувчини ўчириб қўйиши мумкин. Натижада, саҳифадаги графика ўрнида бўш жой акс этади. Шунинг учун бу бўш жойдан унумли фойдаланиш йўллариини ўйлаб қўйиш керак бўлади.

Border атрибути тасвир атрофидаги (қалинлигини берадиган пикселларда).

ALIGN атрибути тасвирнинг нисбий эгаллаб турган жойини бошқариш имкониятини яратиб беради. У қуйидаги аҳамиятга эга:

–left–тасвир чапга сурилади, матн эса унинг ўнг томонидан айланиб ўтади.

–right–тасвир ўнгга сурилади, матн эса унинг чап томонидан ўтади.

–top–тасвир жорий сатрнинг юқорисига тўғриланади.

–texttop–тасвир жорий сатрнинг энг баланд символ чўққисига тўғриланади.

–middle–тасвир маркази жорий сатрнинг базавий чизиғига тўғриланади.

–avsmiddle–тасвир маркази жорий сатр марказига аниқ тўғриланади.

–baseline–тасвирнинг пастки қирраси жорий сатр базавий чизиғига тўғриланади.

–botton–тасвирнинг пастки қирраси жорий сатр қуйи қисмига тўғрилади.

–absbotton–тасвирнинг қуйи қирраси жорий сатр энг қуйи қисмидаги символнинг қуйи қисмига тўғриланади.

Қуйида биз, ALIGN атрибутининг турли хил қийматларидан фойдаланишга мисол келтирамиз:

Ҳозир биз, охирги иккита атрибутлар HSPACE ва VSPACEни кўриб чиқамиз. Бу атрибутлар тасвир ва унинг сатри матни ўртасидаги ораликни беради. Оралик қиммати пикселларда берилади.

Мисол. Уни Third. Html номли файлда сақлаймиз.

```
<HTML>
```

```
<HEAD> Тасвирни саҳифа мисоли </TITLE>
```

```
</HEAD>
```

```
<BODY>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “left” >” ALIGNқ & quol; left  
& quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “right ” > ALIGNқ & quol;  
right & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “top ”> ALIGNқ & quol;  
top & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “texttop ”> ALIGNқ & quol;  
texttop & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “middle ”> ALIGNқ & quol;  
middle & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “avcmiddle ”> ALIGNқ & quol;  
avcmiddle & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “baseline ”> ALIGNқ & quol;  
baseline & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “botton ”> ALIGNқ & quol;  
botton & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “botton ”> ALIGNқ & quol;  
botton & quol; </p>
```

```
<p> < IMG SRC қ “Tips.qit” ALIGNқ “absbotton ”> ALIGNқ & quol;  
absbotton & quol; </p>
```

```
</BODY>
```

```
</HTML>
```

4. HTML тилида номерланган ва маркерланган рўйхатлар

Бутун рўйхатларни ҳар бир Web–саҳифада кўриш мумкин. HTML тилида ахборотларни рўйхат кўринишида ифодалаш учун махсус теглар мўлжалланган. Рўйхатлар маълумотларни электрон ва нашр ҳужжатларида ифодалашнинг энг кўп қўлланиладиган формалардан бири ҳисобланади.

Рўйхатлардан фойдаланиш қуйидаги ҳолларда жуда қулайдир:

–ўқиш пайтида қулайлик туғдириш учун ахборот фрагментларини ягона структурага бирлаштириш;

–мураккаб қидирув жараёнларини ёзиб чиқиш;

–пунктлари (жойлари) мос ҳужжат бўлишларини кўрсатиб турувчи ахборот мундарижасининг жойлашуви.

HTML тилида рўйхатларнинг қуйидаги асосий хиллари мавжуд маркерланган, номерланган ва аниқлаш рўйхати. Яна бошқа хиллар ҳам бор, лекин юқоридаги учта рўйхат турлари энг кўп ишлатилади. Уларнинг ўзаро ўхшашлиги шундаки, уларнинг барчаси янги сатрнинг ҳар бир пунктига жойлашган бўлади ва сиз бемалол, ҳар бир матнни ажратишингиз мумкин. Юқорида келтирилган рўйхат типларининг асосий фарқи номерлаштириш усулида ва унинг структурасидадир,[19; 456-480].

Маркерланган рўйхат

Маркерланган (акс ҳолда бу каби рўйхатлар номерланган ёки тартибга келтирилмаган рўйхатлар дейилади) рўйхатни яратиш учун ичида рўйхатнинг ҳамма элементлари мавжуд тег–контейнер (UL–Unordered List–тартибга солинмаган рўйхат)дан фойдаланиш зарурдир. Рўйхатнинг очувчи ва ёпувчи теглари сатрни рўйхат бошига ва охирига ўтказишни таъминлаб туради. Шу билан бирга, рўйхатни ҳужжатдаги асосий маълумотлардан ажратиб туради. Шунинг учун, бу ерда <p > абзац тегини қўллаш ёки
 сатрини мажбурий ўтказиш зарурияти йўқ.

Рўйхатнинг ҳар бир элементи тег (/LI–List Item–рўйхати элементи) билан бошланиши керак. Тег мос ёпувчи тегга мухтож эмас, лекин унинг мавжудлиги хато ҳисобланмайди. Браузерлар ҳужжатни акс эттиришда ҳар бир янги рўйхат элементини янги сатрдан бошлайди.

Мисол:

<HTML>

<HEAD>

<TITLE> Зодиак юлдузлари </TITLE>

</HEAD>

```
<BODY>
<UL>
<H1> В Зодиак юлдузлари </B></H1>
<LI> Хамал
<LI> Савр
<LI> Жавзо
<LI> Саратон
<LI> Асад
<LI> Сумбула
<LI> Мезон
<LI> Акраб
<LI> Кавс
<LI> Жадий
<LI> Далв
<LI> Хут
</UL>
</BODY>
</HTML>
```

 теги билан белгиланган рўйхат элементларидан ташқари бошқа HTML–элементлари ҳам иштирок этиш мумкинлигини айтиб ўтиш зарурдир. Юқоридаги мисолда худди шундай элементлардан бири рўйхат пункти (жойи) ҳисобланмайдиган, лекин унинг сарлавҳасида асосий ролни ўйнайдиган оддий матн кўрсатилган.

HTML тили бўйича баъзи дарсликларда рўйхат сарлавҳаси учун тег–контейнер <LH> (LH–List Header рўйхат сарлавҳасини) ишлаб чиқиш кераклиги тўғрисидаги кўрсатмалар учраб туради. Ҳозирги пайтда номи чиққан браузерлардан бирортаси ҳам бу тегни тан олмайди ва у HTML спецификасига кирмайди. Шундай қилиб бу тег битта – яримта хатоликларни келтириб чиқармаса ҳам, уни қўллаш ҳеч қанақа маъно касб этмайди.

 тегида иккита параметр кўрсатилиши мумкин, COMPACT ва TYPE.

COMPACT параметри маъносиз ёзилади ва мазкур рўйхатни компакт кўринишида чиқариш зарурлигини браузерга бириктириб қўйиш учун ишлатилади. Масалан, шрифтни ёки рўйхат сатрлари орасидаги масофани кичрайтириш мумкин ва б.қ.

TYPE параметри рўйхат сатри белгиланадиган значокни бериш (юклаш) имконини яратади; учтасидан биттасига рухсат берилган: disc, circle ва square. Бу параметр рўйхат маркерлар хилини мажбурий топшириш учун ишлатилади.

Конкрет меркер хили фойдаланиладиган браузерга боғлиқ бўлади. Акс эттиришнинг типик вариантлари қуйидагича:

TYPE қ disc—маркерлар бўялган айланалар билан акс эттирилади;

TYPE қ circle—маркерлар бўялмаган айланалар билан акс эттирилади.

TYPE қ square—маркерлар бўялган квадратчалар билан акс эттирилади.

Мисол: <UL TYPE қ circle > .

TYPE қ disc индамаслик (умолчание) бўйича фойдаланиладиган значение (маъно, моҳият, қиймат) ҳисобланади. Киритилган маркерланган рўйхатлар учун индамаслик бўйича берилган даражада disc кўрсаткичи ишлатилса, иккинчида circle, учинчи ва ундан кейинги даражаларда square ишлатилади.

Масалан, HTML 4.0 спецификациясида TYPE қ square значениясида акс этадиган маркер хили учун бўялмаган квадратча кўрсатилади, (square outline).[19; 467-470].

Параметр TYPE шу кўрсаткичлари билан алоҳида рўйхат элементлари маркерлари хилларининг кўрсатмаси учун қўлланиши мумкин. Бунинг учун параметр хилларининг кўрсатмаси учун қўлланиши мумкин. Бунинг учун параметр TYPE ўзига мос келган значениялари билан элементлари рўйхати тегида кўрсатма беришига рухсат этилган.

Мисол: <LI TYPE қ circle >

График рўйхат маркерлари

Рўйхат маркерлари сифатида график тасвирлардан фойдаланиш мумкин, чунки улар чиройли, ўзига жалб қилувчи даражасида расмийлаштирилган HTML ҳужжатларни яратишда кўплаб ишлатилади. Ҳақиқатан, бундай имконият тўғридан-тўғри HTML томонидан тақдим этилмайди, лекин бироз сунъий равишда амалга оширилади. Мақсад шуки, рўйхат теги (қуйида кўриладиган барча теглар сингари) ягона топшириқни бажаради, яъни берилган тегдан кейин жойлашган барча ахборотлар қандайдир катталиқка ўнг томонга силжиш билан акс этиши зарурлиги тўғрисида браузерга кўрсатма беради. Алоҳида рўйхат элементларига кўрсатма берувчи теглари стандарт рўйхат элементлари маркерларини олиб кетишни таъминлайди.

Агар график маркерлар билан рўйхат тузиш талаб қилинса, у ҳолда, умуман тегларисиз ишни ҳал қилиш мумкин. Фақатгина ҳар бир рўйхат элементи олдида қўйилган график тасвирни жойлаштириш керак бўлади. Бунда ҳал қилиниши лозим бўлган ягона масала бу рўйхат элементларини бир-биридан ажратишдир. Бунинг учун <p > абзац тегларидан ёки
 сатрини мажбурий

ўтказишдан фойдаланса бўлади. График маркерли рўйхатни амалга ошириш мисоли қуйида келтирилди:

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> рўйхат график маркерлари </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<UL>
<H1> <B> материаллар рўйхати </B></H1>
< IMG SRG қ “Tips.qit” > Европа <BR>
< IMG SRG қ “Tips.qit” > Осиё <BR>
< IMG SRG қ “Tips.qit” > Африка <BR>
< IMG SRG қ “Tips.qit” > Америка <BR>
< IMG SRG қ “Tips.qit” > Австралия <BR>
</UL>
</BODY>
</HTML>
```

Мазкур мисолда рўйхат элементи маркери сифатида Tips.qit график файли ишлатилди. HTML–саҳифаларда графикларни қўллаш узатилган ахборотлар ҳажми анча ошиб кетишига олиб келишини айтиб ўтиш мақсадга мувофиқдир. Лекин, бу ҳолатда ҳажм кенгайишини назарга олмаса ҳам бўлади, чунки у жуда кам ўзгарган. Бу ерда барча маркерлар учун фақат бир марта бериладиган файл ишлатилади. Кичик тасвирли файл размери ҳам жуда кичик бўлади,[23; 78-110].

Номерланган рўйхат

Номерланган (OL–Ordered List–тартибга келтирилган рўйхат) маркерланган рўйхатга жуда ўхшаб кетади. Лекин, уларда биргина фарқ мавжуд, у ҳам бўлса номерланган рўйхатда ҳар бир пункт олдида график маркерлар ўрнига автоматик равишда номерлар ёки ҳарфларнинг кетма-кет жойлаштиришидир. Номерлаштириш браузерга боғлиқ бўлади ва рўйхат тег параметрлари орқали берилади.

Номерланган рўйхатни яратиш учун ичида барча рўйхат элементлари жойлашган тег контейнер дан фойдаланиш зарур ҳисобланади. Очувчи ва ёпувчи рўйхат теглари сатрни рўйхатнинг олд ва орқа томонига ўтказишни таъминлайди. Шундай усул билан рўйхат ҳужжат ичидаги асосий нарсалардан ажратилади. Маркерланган рўйхат сингари ҳар бир номерланган рўйхат элементи ҳам тег билан бошланиши керак.

Мисол.

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> номерланган рўйхат мисоли </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<OL>
<H1> <B> Ердан кўринадиган ёруғроқ юлдузлар: </B></H1>
<LI> Сирнус
<LI> Канопус
<LI> Арктур
<LI> Альфа Центавра
<LI> Вега
<LI> Капелла
<LI> Ригель
<LI> Процион
<LI> Ахернар
<LI> Бета Центавра
<LI> Бетельгейзе
<LI> Альдебарак
<BR> ....
<LI Value қ 58> Мицар
<BR>
<LI Value қ 75 > Полярная
</OL>
</BODY>
</HTML>
```

Теги қуйидаги параметрларга эга: COMPACT, TYPE ва START.

Параметр COMPACT маркерланган рўйхатлардаги каби маънога эга. Параметр TYPE эса, рўйхатни номерлаш хилларининг топшириғи (вазифаси) учун ишлатилади.

Қуйидаги қийматларни қабул қилиши мумкин:

TYPE қ 1. Стандарт рақамли номерлаш—1, 2, 3 ,4, 5 ...

TYPE қ A. Бош ҳарфлар—A, B, C, D, E, ...

TYPE қ a. Кичик ҳарфлар—a, b, c, d, e, ...

TYPE қ I. Рим рақамлари—I, II, III, IV, V, ...

TYPE қ i. Кичик рим рақамлари—I, II, III, IV, V, ...

Ҳамиша индамаслик бўйича TYPE қ 1 ишлатилади, яъни араб рақамлари ёрдамида номерлаш. Элемент рўйхати номеридан сўнг доим қўшимча «нуқта» белгиси чиқарилади.

Параметр TYPE ўша қийматлар алоҳида рўйхат элементларининг номерлаш хилларига кўрсатма бериш учун қўлланилиши мумкин. Бунинг учун TYPE параметри мос қийматлар билан рўйхат элементи тегида кўрсатма бериши мумкин.

Мисол. <LI TYPE қ A>

 тегининг START параметри рўйхат номерлашини бирдан бошламасликка имкон беради. START параметри қиймати сифатида доим натурал сон кўрсатилиши керак.

Мисол: <OL TYPE қ A START қ 5>

Бундай ёзув рўйхатни номерлашда латинча бош ҳарф «Е»дан бошлашни аниқлайди. Номерлашнинг бошқа хиллари учун START5 = ёзуви мос равишда номерлашни «5» сонидан, рим рақами «V» (ва ш.к.) дан бошлаш кераклигини билдиради.

Рўйхат номерлаш хилини ва номерлар қийматини ўзгартиришни истаган рўйхат элементи учун ҳам мумкин.

Тег номерланган рўйхатлар учун TYPE ва VALUE параметрларидан фойдаланишга рухсат беради. TYPE параметри тегининг қийматларинини қабул қилиб олиши мумкин.

Мисол: <LI TYPE қ A>

Тег VALUE параметрининг қиймати берилган рўйхат элементи номерини ўзгартиришга ёрдам беради. Бунда барча навбатдаги элементларнинг номерланиши ўзгариб кетади. Бундай рўйхат мисоли юқорида келтирилди. Бу мисолда энг ёруғ юлдузларнинг тартибли рўйхати мавжуд бўлиб, унда 58 ва 75 та жойларда жойлашган, бизнинг кенгликларда яхши кўринадиган юлдузлар бор. (Мицар–большая медведица (катта айиқ) юлдузлар туркумидаги энг ёруғ юлдуз; кутб юлдузи эса, кичик айиқ туркумига тегишли),[19;478-480].

Аниқлаш рўйхати

Аниқлаш рўйхатлари қайдандир терминлар рўйхатини ва уларнинг таърифини яратиш учун жуда мос тушади. Идеал ҳолатда аниқлаш рўйхатидан фойдаланиш—бу словарь. HTML ёрдами билан сиз ҳар бир термин ва унинг аниқланишини осонгина топасиз.

Аниқлаш рўйхатлари тег контейнер <DT> (Definition List) ёрдами билан берилади. Контейнер ички қисмида тег <DT> (Definition Term) билан аниқланадиган термин белгиланса, тег <DD> (Definition Description) билан эса,

абзац ўз аниқланиши билан белгиланади. <DT> ва <DD> теглари учун мос ёпувчи тегларни ёзмаса ҳам бўлади.

Умуман, аниқлаш рўйхатлари қуйидагича ёзилади:

<DL>

<DT> термин

<DD> терминини аниқлаш

</DL>

<DL> тегида ишлатилиши бошқа рўйхатларга ўхшаш COMPACT параметри кўрсатилиши мумкин. Аниқлаш рўйхати қўлланган HTML–ҳужжат мисолини келтирамиз:

<HTML>

<HEAD>

<TITLE> аниқлаш рўйхати мисоли </TITLE>

</HEAD>

<BODY>

<H1> аниқлаш рўйхати мисоли </H1>

<DL>

<DT> Internet

<DD>. Бутун дунё компьютер тармоғи. Рус – забон калька ҳам мумкин;–интернет.

<DT> HTML

<DD> интернет тармоғида нашр учун мўлжалланган ҳужжатлар яратиш тили.

<DT> www

<DD> Интернет тармоғига жойлаштирилган ўзаро боғланган электрон ҳужжатлар массивининг умумий номи. Энг оммабоп интернет–сервис.

</DL>

</BODY>

</HTML>

Тахланган рўйхатлар

Рўйхатларнинг ажойиб хусусиятларидан бири–бу уларни бир-бирига жойлаштириш (тахлаш) имконияти борлигидир. Бу ҳолда кўп даражали ёки тахланган рўйхатлар ташкил этилади.

Рўйхатга рўйхат қўшиш рўйхатни яратиш каби амалга оширилади. Бунинг учун HTML махсус теглари бўлмайди. Браузерни адаштириб юбормаслик учун, сиз ҳар бир ички рўйхатни теги ёрдами билан ёпганингизга ишонч ҳосил қилинг. Ҳаттоки ҳар хил типдаги рўйхатларни ҳам бир-бирига жойлаш мумкин.

Қуйида тахланган рўйхатли HTML–ҳужжат коди келтирилган. Бу мисолда ҳар бир маркерланган рўйхат элементиға ўзининг номерланган рўйхати тахланган.

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> тахланган рўйхат мисоли </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
</UL>
<H1> <B> баъзи планеталар йўлдошлари </B></H1>
<LI> Ер
<OL>
<LI> Ой
</OL>
<LI> Марс
<OL>
<LI> Фобос
<LI> Деймас
</OL>
<LI> Уран
<OL>
<LI> Ариэль
<LI> Умбриэль
<LI> Титания
<LI> Оберон
<LI> Миранда
</OL>
<LI> Нептун
<OL>
<LI> Тритон
<LI> Неренда
</OL>
</UL>
<BODY>
<HTML>
```

5. Жадваллар ҳосил қилиш

Жадваллар HTMLда кенг миқёсда қўлланиладиган ва энг кучли воситалардан бири ҳисобланади. Азалдан HTML жадвалларни бутунлай қувватламаган. Web дизайнерлари берилган форматдаги матнларни қўллаб ва уларни <PRE> ва </PRE>

тегларга жойлаб, бу кийин ҳолатдан чиқиб кетишга ҳаракат қилганлар. Бу теглар ичидаги матн шрифтлар билан чиқарилган ва очиқ жой (пробел) ва табуляция символлари қандайдир ўз маъносига эга бўлади. Бундай матнларни эпақага келтириш қўл билан бажарилган. Бу эса, ўз навбатида, ҳужжатлар яратишни сезиларли даражада секинлаштирилган. Модомики, азалдан барча етук браузерларда амалга ошириб келинган ва маълум муддат вақт ўтиши билан HTML 3.2. спецификациясига киритилган бўлса-да, маълумотларни жадвал кўринишида ифодалашни қувватлаш де-факто (ҳақиқат) стандартига айланди,[23; 156-159].

Ҳозир жадваллар маълумотларни ифодалаш билан бирга, Web-саҳифани расмийлаштиришдаги элемент сифатида ҳам, ишлатилмоқда. Жадваллар туфайли, матн фрагментлари ва графикларнинг позицион ўрнини аниқ алмаштиришни, безаш элементларини, чизғич ва заливкаларни, чекиниш ва бўрттиришларни худди босма нашрдагидек бажариш мумкин.

Аввало, оддий жадвалларни яратиш учун зарур бўлган теглар ва уларнинг параметрларини кўриб чиқамиз, сўнгра уларни батафсил таърифлашга ўтамиз.

Жадвал таърифи <BODY> ҳужжати бўлимининг ички қисмида жойлашган бўлиши керак. Ҳужжат ихтиёрий миқдордаги жадвалларни ўзида сиғдириш мумкин, шу билан бирга уларни бир-бирига тахлаш учун ҳам рухсат берилади. Ҳар бир жадвал, тег <TABLE> билан бошланиши ва тег </TABLE> билан тугалланиши шарт. Бу жуфт теглар ичида жадвалдаги барча таъриф (описание)лар жойлаштирилган. Ҳар бир жадвал ёки бир неча сатрлардан иборат ва уларнинг ҳар бирида алоҳида ячейкалар учун маълумотлар берилган.

Ҳар бир сатр тег <TR> (Table Row) билан бошланади ва </TR> теги билан тугалланади. Сатрдаги алоҳида ячейкалар тўрт теглар <TD> ва </TD> (Table Data) ёки <TH> ва </TH> (Table Header) билан ўралади. Тег <TH> одатда ячейка–сарлавҳалар учун, <TD> теги эса, ячейка–берилган маълумотлар учун қўлланилади. Фойдаланишдаги улар орасидаги фарқ шрифт типига боғлиқ бўлади, чунки улар индамаслик бўйича ячейка ичидагиларни акс эттириш ва берилган маълумотлар қандай жойлашганлигини билиш учун ишлатилади. <TH> типли ячейка маълумотларни яримқуюқ (Bold) шрифт билан кўрсатилади ва марказ бўйича жойлашади, (ALIGNкCENTER, VALIGNкMIDDLE).

<TD> теги билан аниқланган ячейкалар чапга (ALIGNкLEFT) ва ўртага (VALIGNк MIDDLE) вертикал йўналишга тўғриланган маълумотларни индамаслик бўйича акс эттиради.

<TD> ва <TH> теглари <TR> жадвал сатри таърифидан ташқарида пайдо бўла олмайди.

Яқунловчи </TR>, </TD> ва </TH> кодлари тушириб қолдирилиши мумкин. Бундай ҳолатда сатр таърифи ёки ячейканинг охири навбатдаги сатр ёки ячейка,

ёки жадвал охирининг бошланиши ҳисобланади. Якунловчи жадвал теги `</TABLE>` эса, тушириб қолдирилиши мумкин эмас.

Жадвалдаги сатрлар миқдори очувчи тег `<TR>`лар сони билан, устунлар миқдори эса, `<TD>` ёки `<TH>`ларнинг максимал миқдори билан аниқланади. Ячейкалар бир қисми ҳеч қандай маълумотларга эга бўлмасликлари мумкин. Бу каби ячейкалар кетма-кет келадиган жуфт теглар—`<TD>`, `</TD>` билан таърифланади. Агар қандайдир сатр охирига жойлашган битта ёки бир неча ячейкалар маълумотларга эга бўлмасалар, у ҳолда уларнинг таърифини тушириб қолдириш мумкин бўлади. Браузер эса, автоматик равишда талаб даражада бўш ячейкаларни қўшиб қўяди. Демак, ҳар хил сатрларда жойлашган бир хил размерли турли хил миқдордаги устунларни ўз ичига олган жадвалларни қуриш ман этилади.

Жадвалда жуфт теглар—`<CAPTION>` ва `</CAPTION>`га жойлаштирилган сарлавҳа бўлиши мумкин. Жадвал сарлавҳасининг таърифи `<TABLE>` ва `</TABLE>` теглари ички қисмининг истаган жойида бўлиши мумкин. Лекин, истаган `<TD>` ва `<TH>` ёки `<TR>` теглари таърифидан ташқарида жойлашиши керак.

HTML тили стенификациясига асосан сарлавҳа таърифининг жойлашуви қатъий тарзда реклама қилинган: у `<TABLE>` тегидан кейин ва биринчи тег `<TR>`гача шу заҳотиёқ жойлашиши зарур.

Индамаслик (по умалчанию) бўйича жадвал сарлавҳа матни унинг устига (`ALIGN=TOP`) жойлашади ва горизонтал ҳолатда марказлаштирилади.

Санаб ўтилган теглар сон ва моҳияти ҳар хил параметрлага эга бўлиши мумкин. Лекин энг оддий ҳолатда улар индамаслик бўйича қиймат қабул қиладиган параметрларсиз ишлатилади.

Энди мисол келтирамиз. Биринчи жадвалимиз жуда оддий ва кўпайтириш жадвали бўлади. Бу саҳифачани `table1. html`, деб атаймиз.

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> кўпайтириш жадвали </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<H1> кўпайтириш жадвали (1 дан 5 гача) </H1>
<TABLE BORDER="2">
<TR><TD></TD><TD>1</TD><TD>2</TD><TD>3
</TD><TD>4</TD><TD>5</TD></TR>
<TR><TD>1</TD><TD>1</TD><TD>2</TD>
<TD>3
<TR>
</TD>
```

```

<TR><TD>
</TD><TD>12
<TR><TD>4</TD>
</TD><TD>16
<TR><TD>5</TD>
</TD><
</TABLE>
</BODY>
</HTML>

```

Уни Web–шарҳловчи дейилади, 3 – расмга ўхшаш маълумотлар чиқиши керак.
Кўпайтириш жадвали (1 дан 5 гача)

	1	2	3	4	5
1					
2					
3					
4					
5					

3 – расм. Кўпайтириш жадвали

Оддий жадвал мураккаб кўп даражали структурани ташкил этувчи бир–бирига тахланган кўплаб теглардан иборат. Энди жадвал қандай теглар билан шаклланишини кўриб чиқамиз. Жадвал теги қуйидаги формат (шакл)га эга:

```

<TABLE [BORDER= “{рамка қалинлиги}”]>
[CELLPADDING= “{ячейка ичидаги нарсалар ва чегараси орасидаги масофа}”]
[CELLSPACING= “{ячейка орасидаги масофа}”]
[WIDTH= “{жадвалдан кейинги}”] [HEIGHT= “{жадвал баландлиги}”]
[ALIGN =“left /Center/ right”] [BGCOLOR=“{жадвал фони ранги}”]
[RORDERCOLOR= “{рамка ранги}”] [BACKGROUND= “{фонли расм
адреси}”]
[FRAME= “none/above/below/hsides/lhs/rhs/vsides/vsides/bat”]
[RULES= “none/rows/cols/all”]>

```

<!--сатр аниқлаш-->

<TABLE>

Энди бу тегнинг атрибут (параметр)ларини кўриб чиқамиз.

Атрибут BORDER жадвал рамкаси қалинлигини пикселларда беради. Агар у иштирок этмаса, рамка кўринмайди, лекин браузер (Web-шарҳловчи) акс

этиришда рамка мавжуд деб ҳисоблайди. Агар бу атрибутга 0 қийматни берсак, у ҳолда рамка жадвалда бутунлай бўлмайди,[21; 349-358].

Атрибут CELLPADING ячейка ичидаги нарсалар билан рамка орасидаги бўш оралик размерини пикселларда беради. Индамаслик бўйича у 1 га тенг.

Атрибут CELLSPACING жадвал ячейкалари орасидаги бўш ораликни пикселларда кўрсатади. Индамаслик бўйича у 2 га тенг.

Атрибутлар WIDTH ва HEIGHT жадвал размерини ўрнатишига имкон беради. Размерни браузер дарчаси размерларига нисбатан абсолют катталиқ кўринишида пиксел ва фоизда кўрсатишга рухсат берилади, (фоиз белгиси %ни қўйиш эсдан чиқмасин). Агар бу атрибутлар тушириб қолдирилган бўлса, у ҳолда браузернинг ўзи жадвал размерини қўяди.

Атрибут ALIGN жадвални матн билан беради. Left қийматни браузер дарчасининг чап чеккасига ўтишга мажбур этади. Матн эса уни ўнг томондан қаршилиқсиз айланиб ўтади. Right қиймати тескари жойлаштиради, Center эса жадвални саҳифа марказига жойлаштиради.

Атрибут BGCOLOR ва BACKGROUNDлар мос равишда фон рангини ва жадвал учун фонли расм адресини беради.

Атрибут BORDERCOLOR жадвал рамка рангини беради—у W3C томонидан стандартлаштирилган ва уни фақат Internet Explorer қувватлаб туради.

Атрибут FRAME жадвал рамкасининг қайсидир ташқи қисми чизмасини аниқлайди. Қуйидаги қийматгача рухсат берилган:

- void—ташқи рамка бутунлай йўқ;
- above—ташқи рамканинг фақат юқори чизиғи чизилади;
- below—ташқи рамканинг фақат пастки чизиғи чизилади;
- hsides—ташқи рамкасининг фақат горизонтал чизиғи чизилади, яъни юқори ва қуйи чизиқлари;
- lhs—ташқи рамканинг фақат чап чизиғи чизилади;
- rhs—ташқи рамканинг фақат ўнг чизиғи чизилади;
- vsides—ташқи рамкасининг фақат вертикал чизиғи чизилади;
- both—ташқи рамканинг фақат ҳамма чизиқлари чизилади.

Бу атрибут W3C томонидан стандартлаштирилган бўлсада, уни фақат Internet Explorer қувватлайди.

Атрибут RULES жадвал рамкаси ички қисмининг қандай чизилишини кўрсатади.

Бунда қуйидаги қийматларга рухсат берилади:

- none—ҳеч қандай ички рамкалар бўлмайди;
- rows—фақат горизонтал чизиқлар чизилади, (сатрлар орасидаги);
- cols—фақат вертикал чизиқлар чизилади, (устунлар орасидаги);
- all—барча ички рамкалар чизилади.

Бу атрибут ҳам W3C томонидан стандартлаштирилган бўлсада, уни Internet Explorer қувватлаб туради.

Жадвал ичидаги маълумотларни форматлаш

Жадвал ичидаги ҳар бир алоҳида ячейкани мустақил форматлаш учун ажратилган ўрин деб ҳисоблаш мумкин. Матнни акс эттиришни бошқаришдаги барча қоидалар ячейка ичидаги матнни форматлашда ишлатилиши мумкин. Ячейка ичида <BODY> ҳужжати теги ичида пайдо бўлиб қоладиган HTMLнинг ҳамма элементларини ишлатиш мумкин. Шу жумладан, <p>,
, <hr> матнлар жойлашувини бошқарадиган теглар; <h1> дан <h6>гача бўлган сарлавҳа кодлари; , <i>, , <big>, , , символларни форматлаш теглари; график тасвирни; <a> ва ш.қ. гиперматн алоқаларни ўрнатиш теглари.

Алоҳида ячейкалар ичидаги тегларнинг таъсир этиш жойи (область) якунловчи тегнинг мавжудлигига қарамай, шу ячейка имкониятлари билан чегараланади. Масалан, ячейка ичида матн ранги аниқланган бўлса, у ҳолда ҳттоки якунловчи код ёки унинг бир нечта ячейка ёки жадвал сатри орқали жойлашуви бўлмаса-да, навбатдаги ячейка матни индамаслик ранги билан акс эттирилади.

Жадвал ячейкалари ичидаги маълумотларни форматлаш учун қуйидаги параметр (атрибут)лар мўлжалланган:

Ячейкадаги қийматларни ростлаш параметрлар—ALIGN ва VALIGN. <tr>, <td> ва <th> кодларида қўлланиши мумкин. Горизонтал бўйича ростлаш параметрлари—ALIGN. LEFT, RIGHT ва CENTER эса, қийматларини қабул қилиши мумкин, (индамаслик бўйича LEFT <td> учун CENTER <th> учун). Вертикал ростлаш параметри—VALIGN TOP (юқори қирра бўйича), BOTTOM (пастки қирра бўйича), MIDDLE (марказ бўйича), BASELINE (база линияси бўйича), MIDDLE (индамаслик бўйича) қийматларини қабул қилиб олиши мумкин. База линияси бўйича ростлаш ҳамма ячейкалардаги алоҳида сатр матнларини битта линияга бирлаштиришни таъминлайди. <tr> коди даражасида ростлаш параметрларининг берилиши берилган сатрларнинг барча ячейкалари учун ростлашни аниқлайди. Бунда ҳар бир алоҳида сатр ячейкасида ўзининг параметри аниқланиши (<tr> да берилган параметрлар ҳаракатини қайтадан аниқловчи) мумкин.

Мисол келтирамиз. Бу мисолда берилган жадвал маълумотлари биринчи устун ячейкаларида ўнг томонга, иккинчи устунда марказга, учинчи устунда эса, чап томонга тўғриланган, (индамаслик қиймати бўйича):

<HTML>

<HEAD>

```

<TITLE> жадвал элементларини ростлаш </TITLE>
<BODY>
<TABLE BORDER WIDTH=100%>
<TR>
<TD ALIGN=RIGHT> ячейка 1 </TD>
<TD ALIGN=CENTER> ячейка 2 </TD>
<TD> ячейка 3 </TD>
</TR>
<TR>
<TD ALIGN=RIGHT> ячейка 4 </TD>
<TD FLIGN=CENTER> ячейка 5 </TD>
<TD> ячейка 6 </TD>
</TR>
</TABLE>
</BODY>
</HTML>

```

Мураккаб жадваллар учун бир нечта ўхшаш ячейкаларни горизонтал ва вертикал бўйича биттага бирлаштиришга зарурият мавжудлиги маълум. Бу берилган имконият <TD> ёки <TH> бериладиган COLSPAN (COLUMN SPANNING) ва ROWSPAN (ROW SPANNING) параметрлари ёрдами билан амалга оширилади. Ёзиш формаси (шакли): COLSPAN=num; бу ерда num–жорий ячейкани горизонтал бўйича нечта устунга кенгайтиришни кўрсатувчи сонли қиймат. ROWSPAN параметрининг қўлланилиши шу каби бажарилади, фақат бу ерда вертикал бўйича жорий ячейкаларни ўз ичига олиши керак бўлган сатрлар миқдорини кўрсатиш керак бўлади. Индамаслик бўйича бу параметрлар учун бирга тенг бўлган қиймат ўрнатилади. Битта ячейка учун иккала параметрлар қийматини бир вақтда берилиши мумкин.

Ячейкаларни бирлаштиришга мисол. Бу саҳифани **tbl2.html** номи билан сақлаб қўямиз:

```

<HTML>
<HEAD>
<TITLE> ячейкаларни бирлаштириш </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<TABLE BORDER>
<TR>
<TD ROWSPAN 2> икки сатрни эгалловчи ячейка </TD>
<TD COLSPAN=2> икки устунни эгалловчи ячейка </TD>
</TR>

```

```

<TR>
<TD> ячейка 3 </TD>
<TD> ячейка 4 </TD>
</TR>
<TR>
<TD> ячейка 5 </TD>
<TD> ячейка 6 </TD>
<TD> ячейка 7 </TD>
</TR>
</TABLE>
</BODY>
</HTML>

```

Юқоридаги код бўйича олинган жадвал тасвири 3 – расмда кўрсатилган

Икки сатрни эгалловчи ячейка	Икки устунни эгалловчи ячейка	
Ячейка 5	яч. 3	яч. 4
	яч. 6	яч. 7

3 – расм. Бир нечта сатр ва устунларга тақсимланувчи ячейкалар жадвали.

MS Internet Explorerга хос яна бир қанча параметрлар BORDERCOLOR, BORDERCOLORLIGHT ва BORDERCOLORDARK жадваллар рамкаси рангини танлашга имкон беради. Бу параметрлар <TABLE>, <TD>, <TH> ва <TR> тегларида берилиши мумкин. Бу параметрларнинг қиймати сифатида ранг номи ёки ўнoltiлик сонлари ишлатилиши мумкин. BORDERCOLOR параметри жадвал рамкаси элементларининг рангини аниқласа, қолган иккита параметрлар эса, BORDERCOLOR қийматини қайтадан аниқлаб, рамканинг қолган алоҳида қисмлари учун хизмат қилади. Параметр BORDERCOLORLIGHT ҳамма жадвалларининг чап ва юқори қирраларини мос равишда ҳар бир ячейканинг ўнг ва пастки қирраларини кўрсатилган рангга бўййди. Иккинчи параметр BORDERCOLORDARK эса, қарама-қарши қирраларга ранг беради. Бу икки параметр ҳаракатининг бирлашуви оқибатида жадвал саҳифа сатридан юқорирок (ёки қуйирок)да кўринади. Булар барчасини танланган ранглар омихтасига боғлиқ.

Браузер MS Internet Explorer (шу жумладан, 4.x версияли Netscape браузерлари ҳам) барча HTML хужжатлар учун қўлланиладиган ишлар каби жадвал расми фонини аниқловчи BACKGROUND параметридан фойдаланишга рухсат беради. Бу

параметр <TABLE>, <TD>, <TH> ва <TR> тегларида берилиши мумкин,[21; 362-370].

Яна битта жадвал мисолини кўриб чиқамиз: (уни tbl 3. html номи билан сақлаймиз)

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> Fifth document </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<H1> жадвал мисоли </H1>
<!--жадвал асоси учун чап тег параметрлари билан-->
<TABLE BORDER= 2 CELLSPACING=3 CELLPADDING=3>
<!--жадвал сарлавҳаси ва сарлавҳа рамкаси-->
<CAPTION ALIGN=TOP> <H 3> талабалар рўйхатини </H 3> </CAPTION>
<TR>
<TD></TD>
<TH> бўйи </TD>
<TH> ёши </TH>
</TR>
<TR>
<TH> Афандиев </TH>
<TD> 175 </TD>
<TD> 21 </TD>
</TR>
<TR>
<TH> Насриддинов </TH>
<TD> 170 </TD>
<TD> 23 </TD>
</TR>
<TR>
<TH> Ҳамидов </TH>
<TD> 169 </TD>
<TD> 19 </TD>
</TR>
<TR>
<TH> Каримова </TH>
<TD> 171 </TD>
<TD> 20 </TD>
</TR>
```

```

<TR>
<TH> Смирнов </TH>
<TD> 169 </TD>
<TD> 22 </TD>
</TR>
</TABLE>
</BODY>
</HTML>

```

Натижада экранда қуйидаги кўриниш пайдо бўлади:

Жадвал мисоли: талабалар рўйхати

Насаби	бўйи	ёши
Афандиев	175	21
Насриддинов	170	23
Ҳамидов	168	19
Каримова	171	20
Смирнов	169	22

3 – расм. Талабалар рўйхати

6. Фреймлар ва формалар

Шу пайтгача биз, келтирган барча мисоллар ўз навбатида бир фреймли Web–саҳифалардир. Ҳар бир Web–саҳифа алоҳида файл эди. Фреймлар технологияси браузер дарчасини бир нечта ёнма-ён жойлашган тўғри бурчакли қисмларга ажратишга имкон беради. Қисмлардан ҳар бири билан бир-бирига боғланмаган ҳолда танишиб чиқиш имконияти бор, HTML–ҳужжатларни юклаш мумкин. Фреймлар орасида, худди алоҳида браузер ойналари орасидаги каби ўзаро таъсирни ташкил қилиш мумкин. Бу демак, фреймларнинг биттасида гипералоқани танлаб олиш бошқа фреймда ёки браузер дарчасида ҳужжатни юкланишига олиб келиши мумкин.

Фреймлар (frame) ўз вақтида Web–дизайнда ҳақиқий революция қилган Web эса, уларни яқинда стандартлаштирган. Фреймлар билан ишлаш имконияти биринчи марта Nets–cape 2.0 браузеридида амалга оширилган. MS Internet Explorer фреймларни 3.0 версиядан бошлаб қувватлаб келади, шу билан бирга ўзгарувчан фреймлар яратишнинг ажойиб имкониятларини тақдим этади.

Фреймлар қандай афзалликларга эга?

Кўз олдингизга учта фреймни келтиринг. Улардан биттаси саҳифанинг юқори қирраси бўйлаб жойлашган бўлиб, унда Web–сайт номи ёзилган. Саҳифанинг чап қирраси бўйлаб вертикал жойлашган иккинчи фреймда гипералоқалар–Web–сайтнинг ўзига хос сарлавҳалари ўрнашган. Энг катта учинчи фреймда эса шахсий фрейм қийматлари жойлашган. Бу кўпчилик Web–сайтларда ишлатиладиган классик дизайн саналади. Бунинг қулайлиги шундаки, агар фойдаланувчи гипералоқа бўйича ишлаганда қийматлари чиқариб бериладиган битта фрейм янгиланади, холос. Фреймлар Web–сайт номи ва мундарижаси билан ўз жойларида қоладилар,[47].

Юқоридагиларга асосан, бир мисолни кўриб чиқамиз. Аввал, фреймларнинг саҳифа кодини ёзамиз ва Fourth.s. html номи билан файлда сақлаймиз.

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> сайт файллар билан </TITLE>
</HEAD>
<FRAMESET POWS қ”50” *>
.<Frame SRCқ”fsheader.html” Nameқ”frmHeader”>
<Frameset COLSқ”100,*”>
<Frame SRCқ”fscontents.html” Nameқ”frmContest”>
</Frame SRCқ “fs1/html” NAMEқ “frmBody” >
</Frame SET>
<Frame SET>
</HTML>
```

Эътибор беринг, <BODY> ва </BODY> жуфт теглар ўрнида мос теглар <FRAMESET> ва </FRAMESET> ишлатилаёпти ва ундан ҳам муҳимроғи, фреймлар саҳифасида фақат фреймлар таърифи кўрсатилмоқда.

Энди сарлавҳа саҳифаси (файл fsheader. html)

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> сарлавҳа </TITLE>
</HEAD>
<BODY TEXT қ “blue”>
<H1> сайт фреймлар билан </H1>
</BODY>
</HTML>
```

Бу ерда биз, <TITLE> ва </TITLE> саҳифа сарлавҳасининг тегини кўрсатдик. Буни фреймларда акс эттирилажак стандартлар талаб қилади, (жуда бўлмаса саҳифалар учун). Бу шарт эмас; бундай ҳолатда доимо, фреймлар йиғиндисининг сарлавҳаси акс этади.

Энди мундарижа саҳифасини (файл fscontents.html) кўриб чиқамиз:

```
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> мундарижа </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<H1> сайт фреймлар билан </H1>
</BODY>
</HTML>

<p>< A HFEF к “fs1. html” TARGETк “from BODY ”>1– саҳифа </A></p>
<p>< A HFEF к “fs2. html” TARGETк “from BODY ”> 2 – саҳифа </A></p>
<p>< A HFEF к “fs3. html” TARGETк “from BODY ”> 3 – саҳифа </A></p>
</BODY>
</HTML>
```

Бу ерда кўриниб турибдики, <A> тегида янги атрибут TARGET пайдо бўлди. Унинг ёрдами билан гипералоқа кўрсатиб турган саҳифани акс эттирувчи фрейм берилиши мумкин.

Web–сайтдаги қийматларни тасвирловчи Web–саҳифалар жуда оддий ва бири-бири билан чиқариб бериладиган матнлар билан фарқланади. Уларни fs1. html, fs2. html, ва fs3. html файлларда сақланг.

```
<HTML>
<HEAD>
<!..... мос номерни қўйинг .....>
<TITLE> қиймат 1 (2,3) </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<!..... бу ерда ҳам мос номерлар қўйинг .....>
<H1> саҳифа 1 (2,3) </H1>
<p> бу Web–сайдимизнинг биринчи (иккинчи, учинчи) саҳифаси. </p>
</BODY>
</HTML>
```

Энди фреймлар тўпламини аниқловчи браузердаги Fourthr.s. html Web–саҳифасини очинг. Натижа куйидаги 3 – расмда кўрсатилган

Сайд фреймлар билан	
1 – саҳифа	1– саҳифа
2 – саҳифа	Web–сайдимизнинг
3 – саҳифа	биринчи саҳифаси

3 – расм. Фреймлар тўплами

Экранда сичқончани ҳаракатга келтириб размерларини ўзгартириш мумкин бўлган, уч қисмга ажратилган қалин кулранг чизик кўринади. Агар чап фреймдаги у ёки бу гипералоқа бўйича сичқончани чиқиллатсак, мос саҳифа қийматлари ўнг томондаги энг катта фреймда акс этади. Мана шу ерда фреймларнинг муҳим афзаллиги билинади: браузернинг алоҳида дарчалари каби алоҳида фреймлар билан бошқариш мумкин. Шу билан бирга, фрейм–Web саҳифагизнинг бир қисми саналади.

Юқорида таъкидлаганимиздек, браузер дарчаси бир нечта (3,4 гача) фреймларга бўлинади. Бу бундай ажратиш параметрларини таърифлайдиган махсус Web–саҳифалар ёрдамида бажарилади. У **фреймлар тўплами**, браузернинг алоҳида дарчалари эса, **фреймлар** дейилади,[45].

Фреймлар тўпламининг асосий атрибут (параметр)ларини кўриб чиқамиз. Фреймлар тўплами жуфт теглар <FRAMESET> ва </FRAMESET> ёрдами билан таърифланади. Бу жуфт теглар <BODY> ва </BODY> теглар ўрнида ишлатилади.

```
<FRAMESET Rows|cols = “{фреймлар размери}”[BORDER =  
=“{Чегара қалинлиги}”][BORDERCOLOR=“{Чегара  
ранги}”][FRAMEBORDER = “yes|no| 0”][FRAMESPAKING=“{фреймлараро  
масофа}”]>
```

<|FRAMESET>

ROWS ва COLS атрибут (параметр)лари Web–саҳифаларни фреймларга бўлинишини (ажратиш) аниқлайди.

Атрибут ROWS сатрларга ажратишни кўрсатади. Яъни, фреймлар тўплами саҳифаси оралиғи чегара билан тақсимланган икки сатрга (умуман чегарани олиб ташлаш мумкин), бўлимлари қуйида бу атрибут формати келтирилган.

ROWS қ “{размернинг абсолют қиймати}”[{размернинг нисбий қиймати}%]*"

Абсолют қиймат пикселдаги сатр баландлигини нисбий қиймат–браузер дарчаси баландлигини (фоизларда), билдиради, бу ҳолда «%» белгисини қўйиш зарур. «*» белгиси қолган барча оралиқларни сатр остига жойлаштириш кераклигини кўрсатади ва доим тўпламдаги охирги фрейм размерини кўрсатиб туриш учун ишлатилади.

Мисол: ROWS қ «100, 20%» *"

Атрибут COLS ҳам фреймлар размерини аниқлайди, (бу сафар мавжуд устунлар хилини). У худди ROWSга ўхшаш форматга эга, шунинг учун биз, уни бу ерда кўриб чиқмаймиз.

Атрибут BORDER фреймлар ўртасидаги чегара қалинлигини пикселларда кўрсатади.

Атрибут BORDERCOLOR фреймлараро чегара рангини беради. Индамаслик бўйича чегара кулранг бўлади.

Атрибут FRAMEBORDER фреймлараро чегара кўрсатувини ёкиш ёки ўчириш учун имкон беради. У Netscape ва Internet Explorer томонидан ҳарча қувватланади. Netscape чегара кўрсатувини ёкиш учун **yes** ва ўчириш учун эса **no** қийматларини ўзига олади. Internet Explorer ҳам шу каби 1 ва 0 қийматларини бераолади. Индамаслик бўйича чегара кўрсатиб турилади.

Атрибут FRAMESPAKING фреймлараро масофани беришга ёрдам беради, (пикселларда).

Фреймлар тўплами контейнер бўлиб, унда барча фреймлар таърифи (таснифи) сақланади. Лекин, фреймлар тўплами бошқа фреймлар тўпламини ўз ичига олиши мумкин. Шундай фреймларни **тахланган фреймлар** тўплами, дейилади. Бу мураккаб фреймлар структураси яратишдаги ягона услуб ҳисобланади, ахир алоҳида фреймлар тўплами фақат фрейм–сатр ёки фрейм–устунларни ўзида сақлаши мумкин. Фреймларнинг ўзлари эса, бошқа тег ёрдами билан таърифланиши мумкин.

Тег <FRAME>

Алоҳида тўплам фреймлари <FRAME> теги билан таърифланади. Бу ёлғиз тег. У жуфт теглар <FRAMESET> ва </FRAMESET> ичида жойлашган бўлиши зарур.

Тег <FRAME> куйидаги атрибутларга эга:

<FRAME [src= “{Адрес отображаемой во фрейме страница }”] [NAME = “{Имя фрейма}”] [MARGIN-WIDTH= “Горизонтальный отступ”] [MARGIN-HEIGHT={Вертикальный отступ }”] [SCROLLING = “Yes |no|auto “] [NORESIZE] [FRAMEBORDER= “Yes |no|o”] [BORDERCOLOR= “{Цвет граница}”]>

Фреймда акс этажак саҳифа адреси атрибут SRCда берилади.

Атрибут NAME фреймнинг ноёб номини беради. У кейинчалик тег <A> нинг TARGET атрибутида ишлатилади. Атрибут NAME тушириб қолдирилганда фрейм номсиз қолади.

Атрибутлар **MARGINWIDTH** ва **MARGINHEIGHT** фрейм чегараси билан ундаги нарсалар (қийматлар) ўртасидаги масофани мос равишда горизонтал ва вертикал бўйича ўрнатади. Бу қиймат пикселда берилади. Минимал қиймат бирга (1) тенг. Индамаслик бўйича конкрет воқеага нисбатан тўғри келадиган қийматни браузернинг ўзи танлайди.

Атрибут **SCROLLING** фрейм айлантириш тасмаси акс этишини ман қилади ёки рухсат беради. Auto қиймати нарсалар фреймга сиғмаган ҳолдагина уларни акс эттириб беради, (индамаслик бўйича). **Yes** қиймати айлантириш тасмасини хоҳлаган вақтда акс эттириб беради; **no** қиймати эса уларни бутунлай ўчиради.

Атрибут NORESIZE фрейм размерларини ўзгартириш имкониятини ўчиради.

Атрибутлар **FRAMEBORDER** ва **BORDERCOLOR** <FRAMESET> тегининг бир номли атрибутлари каби ишлайди.

Гипералоқанинг янги имкониятлари

Бу ерда биз, фреймларни қувватлаш учун мўлжалланган махсус <A> тегининг атрибутини кўриб чиқамиз. Бу атрибут—TARGET

TARGET қ «{фрейм номи}» /—self /—parent /top/ /-blank”

Маълум бўлдики, бу атрибут қиймати <FRAME> тегининг NAME атрибутида кўрсатилган фрейм номи бўлиши мумкин, худди шундай захирадаги қайси бир қиймат ҳам бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Биринчиси билан ҳаммаси оддий: гипералоқанинг NREF атрибутида кўрсатилган адресдаги Web—саҳифа кўрсатилган фреймда акс этади. Барча захирага олинган қийматлар 3 — жадвалда кўриб чиқилган.

TARGET атрибутининг захирага олинган қийматлари

қиймат	Таъриф
—self	Саҳифа гипербоғланиш жойлашган фреймда акс этади.
—parent	Саҳифа жорий фреймга нисбатан ҳисобланган дарчада акс этади. Бизнинг ҳолатда—браузер дарчасида—(фреймлар тўплами йўқ бўлган).
—top	Саҳифа дарча ва фреймлар иерархиясини юқори даражасидаги дарчада акс этади. Бизнинг ҳолатда—браузер дарчасида (олдинги ҳолат каби).
—blank	Саҳифа браузернинг янги дарчасида акс этади.

«Ўзгарувчан» фреймлар

«Ўзгарувчан» фреймларни фақат Internet Explorer қувватлайди. «Ўзгарувчан» фрейм нима дегани? Оддий матнли Web—саҳифага киритиш мумкин бўлган фреймни «ўзгарувчан» фрейм, дейилади. Бунда «ўзгарувчан» фрейм теги жойлашган жойда, браузер кичкина дарчасида интернет—адреси SRC атрибутида кўрсатилган Web—саҳифани акс эттиради. «Ўзгарувчан» фреймлар жуфт теглар <IFRAME>... </ IFRAME> ёрдамида ўрнатилади. <IFRAME> тегида оддий фреймлар <FRAME> таъриф тегидаги каби атрибутлар ишлатилади. Бундан

ташқарии «ўзгарувчан» фреймнинг ҳужжатдаги размери ва жойлашувини амалга оширишда қуйидаги атрибутлардан фойдаланиш мумкин: WIDTH, HEIGHT, HSPACE, VSPACE, ALIGN. Уларнинг вазифаси ва фойдаланиш тартиби ўрнатилган тавсифлар учун мос келган атрибутларга тўғри келади. Улар тег билан берилади.

Намойиш учун қуйидаги мисолни кўриб чиқамиз:

1.<HTML>

2.<HEAD>

3<TITLE> Использование “плавающих” фреймов </TITLE> </HEAD>

4.<BODY>

5. CENTER><H1> Пример использования концепции “плавающих фреймов” </H1> </CTNTER>

<IFRAME SRCкfourth.html NAMEк “F” HEIGHTк250 WIDTHк45% HSPACEк1 SCROLLINGкYES ALIGNкRIGHT>

Сизнинг браузер «ўзгарувчан» фреймларнинг акс этишига имкон бермайди.

</ IFRAME>

«Ўзгарувчан» фреймларни биринчи ва ягона бўлиб қувватлаб турган браузер—бу Microsoft Internet Explorer браузеридир. Бундай фреймлар экраннинг исталган жойида, худди график тасвирлар ва жадваллар сингари, жойлашиши мумкин.

</BODY>

</HTML>

«Ўзгарувчан» фреймлар концепциясини қувватламайдиган браузерлар мазкур мисолда fourth. html ҳужжат қийматларини акс эттириш ўрнига «Сизнинг браузер «ўзгарувчан» фрейми акс эттиришга имкон бермаяпти», деган матн чиқаради.

Таъкидлаб ўтиш зарур, яъни «ўзгарувчан» фреймлар концепцияси идеология бўйича ўрнатилган тасвир ва жадвалларга жуда яқин. Бу ерда HTML–ҳужжатнинг керакли жойига бошқа HTML–ҳужжат бемалол жойлашади,[21; 360-369].

Формалар

HTML–формалар маълумотларни узоқдаги фойдаланувчидан Web–серверга ҳавола этиш учун мўлжалланган. Улар ёрдамида фойдаланувчи билан сервер ўртасида оддий мулоқот ташкил қилиш мумкин. Масалан, фойдаланувчини серверда қайд қилиш, тақдим қилинган рўйхатдан керакли ҳужжатни танлаб олиш ёки Web–саҳифангиздан тўппа–тўғри электрон почтани жўнатиш. Бунинг учун браузерлар ўрнатилган функцияга эгадирлар. Сизга ягона битта иш қолади—бу HTML–файлнинг керакли жойига навбатдаги сатрни қўйишдир.

<AHREF қ mailto : Сизнинг–l–mail–адрес> браузер учун матн

Сизнинг E– mail–адрес сўзи ўрнига ҳақиқий электрон почта адресини ёзинг. Браузер учун матн эса, экранда ёруғ ранг билан ажралиб туради. Сичқонча курсори уни эгаллагач, у қўл кўринишида кўриниб, сичқончани чиқиллатишга таклиф қилгандек бўлади. Чиқиллатилгач, электрон почтанинг стандарт формаси юкланади.

Лекин, қарор қабул учун мижоздан конкрет ахборот олиш зарур. Унга савол бериб ва жавоб учун жой ажратиб, бу ишни бажариш мумкин. Жавоблар эркин матн кўринишида ҳам, белгиланган квадрат кўринишида ҳам тақдим этилиши мумкин. Формалар жавоблар турини ҳар хил кўринишда ифодалашга имкон беради. Энг асосийси–қўйилган саволга конкрет жавоб олишдир. Бундай системалаш келажакда олинган маълумотларни компьютер ёрдамида қайта ишлашни таъминлаши мумкин.

Демак, ҳар бир анкета <FORM> ва </FORM> теги билан рамкага солинади. Бу тег ичида иккита атрибут (параметр) мавжуд–METHOD ва ACTION. Биринчиси, берилган форма навбатдаги иш юритиш ишларига узатиш услубларини аниқлайди ва иккита қийматга эга бўлади: POST ва GET. ACTION атрибути эса, анкета билан бундан кейин нима иш қилиш кераклигини аниқлайди ва кўп ҳолларда қуйидаги кўринишга эга бўлади:

<mailto : Сизнинг–E– mail–адрес>

Бунда сиз, электрон почта орқали жўнатилган анкетани оласиз. Анкета алоҳида файл сифатида келади ва сиздан қайси директорий ва қандай ном билан юкланишини сўрайди.

Форма <INPUT> ва <SELECT> теглари йиғиндисидан иборат. Улар мижоз томонидан киритилган ахборотнинг услубини аниқлайди. Қуйидаги мисолда тег <INPUT> структурасини (мос атрибутлар билан) кўриб чиқамиз:

<INPUT TYPE “TEXT” NAME қ «Мижоз номи» SIZE қ “30”>

TYPE инструкциясининг TEXT қиймати киритиладиган ахборот эркин матн бўлишини, NAME инструкцияси эса, киритилажак услуб номига тегишли эканлигини кўрсатади.

SIZE (размер) мижоз ўз номини кирита оладиган майдоннинг максимал узунлигини аниқлайди.

Навбатдаги жадвал жавобларнинг баъзи бир услубларини намоиш қилади:

INPUT қиймати	Мос услуб (стиль)
TEXT	Матнли майдон
RADIO	Селектор тугмаси
CHECKBOX	Назорат индикатори
SUBMIT	Анкетани жўнатиш тугмаси

RESET	Анкетани тозалаш тугмаси
-------	--------------------------

Тег <SELECT> мижоз таклиф қилинаётган рўйхатдан сўзни (ёки сўзлар йиғиндиси) танлаш пайтидаги жавоб услубини аниқлайди.

Тег <TEXTAREA> форма ичида кўп сатрли матнни киритиш учун майдон яратади. Бу майдон браузер дарчасида горизонтал ва вертикал айлантириш тасмаси билан тўғри бурчак кўринишида акс этади,[45].

Охирида форма мисолини кўриб чиқамиз:

Файлни fifth.html номи билан сақланг ва браузер ёрдами билан очинг.

Шундай қилиб, HTML гиперматн белгилаш тили ҳисобланиб (дастурлаш тили эмас) унинг асосий қоидалари қуйидагича: ҳар бир ҳаракат унинг боши ва охиридаги теглар билан аниқланади; теглар ва йўриқномалар ички буйруқ ҳисобланиб, браузер дарчасида кўринмайди.

HTML теглари параметр ва атрибутларга эга. Улар жуфт, баъзида ёлғиз кўринишида бўлади. Асосий теглар: <HTML>, <HEAD>, <BODY>, <ADDRESS>.

Гиперматн ҳужжат, гиперҳаволалар WWW тизимининг асосий тушунчаларидир. Гиперҳаволанинг кўрсаткичлари сўз, сўз гуруҳи, тасвир бўлиши мумкин. Ҳаволалар абсолют ва нисбий бўлади.

HTML тилида номерланган ва маркерланган рўйхатларни ифодаловчи махсус теглар тўплами мавжуд. Бундан ташқари аниқлаш рўйхати ҳам бор.

Браузерлар билан қувватланиб турувчи жадваллар кучли ҳисобланиб кенг қўламда ишлатилади. Фрейм ва формалар ҳам қўллашда анча қулайликка эгадирлар.

Фойдаланиладиган адабиётлар

1. Шапошников И. «Web сайт своими руками». СПб «БХВ–Санкт Петербург», 2000 г.с. 224.
2. Глушаков С.В. и др. «Работа в сети интернет». Учебный курс. М.: АСТ,2001г.с.345.
3. Стивен Хольцер «Dynamic HTML: руководство разработчика». Перевод с англ. «BNV, Киев,2000 г.с.400.
4. Кришномурти Б., Рексфорд Дж. «Web–протоколы: теория и практика».–М.: ЗАО «Издательство БИНОМ», 2002 г.с. 592.
5. Орлов Л.В. «Web–сайт без секретов». 2-е изд. М.: ЗАО «Новый издательский дом», 2004 г.с. 512.

